

Geografija 3 – skripta (srednja škola)

Udžbenik: **Geografija 3** – Gall, H.; Matas, M. – Školska knjiga 2014.

1. GLOBALIZACIJA.....	5
1.1 Globalizacija u svijetu	5
Važni uzroci globalizacije	5
Razvoj informatičke tehnologije	5
Modernizacija tradicionalne industrije.....	5
1.2 Globalizacijski procesi	6
Globalizacija i promet	6
Globalizacija i urbanizacija	7
Globalne trgovačke i financijske institucije	7
1.3 Multinacionalne kompanije u svijetu	7
1.4 Nejednaki regionalni razvoj u svijetu	8
Indikatori razvoja i podjele svijeta.....	8
1.5 Neke negativne posljedice globalizacije.....	9
Značajnije negativne ocjene globalizacijskih procesa	10
Globalizacija i suvremena ekonomska kriza	10
Antiglobalisti	10
1.6 Svjetske političke, vojne i gospodarske integracije.....	10
Organizacija Ujedinjenih naroda (UN)	11
Sjevernoatlanski vojni savez (NATO)	11
Svjetski ekonomski vrh	12
Regionalne zajednice ili organizacije	12
1.7 Nastanak Europske unije.....	13
Nastanak i razvoj.....	13
Hrvatska i Europska unija	14
1.8 Institucije Europske unije i ostale europske integracije.....	14
Ostale europske organizacije.....	15
2. REGIONALNI RAZVOJ VISOKO RAZVIJENIH ZEMALJA EUROPE.....	17
2.1 Njemačka.....	17
Činitelji visokog stupnja gospodarskog razvoja	17
2.2 Urbanizacija i industrijalizacija Njemačke	18
Policentrična urbana mreža.....	18
Gospodarski razvoj Njemačke	19
2.3 Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske	19
Geografski položaj i kolonijalna osvajanja i posjedi	20
Prirodno-geografska obilježja	20
Demografska obilježja	21
2.4 Gospodarske posebnosti Ujedinjenog Kraljevstva.....	21
2.5 Francuska	23
Prirodno – geografska obilježja	23
2.6 Gospodarske posebnosti Francuske.....	24

Poljoprivreda	25
Industrija.....	25
Tercijarne djelatnosti.....	25
2.7 Italija.....	26
Prirodno – geografska obilježja	27
Gospodarska obilježja Italije.....	27
2.8 Regionalne razlike Italije	28
3. REGIONALNI RAZVOJ OSTALIH VISOKO RAZVIJENIH ZEMALJA	30
3.1 Sjedinjene Američke Države.....	30
Geografska obilježja	30
Prirodna osnova.....	30
Demografska obilježja	31
3.2 Gospodarska obilježja SAD-a.....	32
Gospodarska grane	32
Primarni sektor	32
Sekundarni sektor	33
Tercijarni sektor.....	34
3.3 Regionalna podjela SAD-a	34
Nova Engleska.....	34
Srednjoatlantske države	34
Jug.....	35
Srednji zapad (Midwest).....	35
Jugozapad	35
Stjenjak	36
Tihooceanska obala	36
Nove zemlje	36
3.4 Kanada.....	37
Reljefne cjeline	37
Demografska obilježja	38
Upravno-politička podjela Kanade	38
Gospodarska obilježja.....	40
3.5 Japan	40
Demografska obilježja	42
3.6 Gospodarska obilježja Japana	42
Industrijske regije	43
3.7 Prostor Azijskih tigrova	44
Republika Koreja (Južna Koreja)	44
Tajvan (<i>por.</i> Formosa).....	45
Hong Kong („mirisna luka“)	45
Singapur	45
Potencijalni Azijski tigrovi.....	45
3.8 Australija	45
Prirodna obilježja.....	46
3.9 Demografska i gospodarska obilježja Australije.....	47
Demografska obilježja	48
Gospodarska obilježja.....	48

4.	REGIONALNI RAZVOJ ZEMALJA SVJETSKE VAŽNOSTI.....	50
4.1	Ruska Federacija (Rusija).....	50
	Činitelji razvoja	50
	Gospodarska obilježja Ruske Federacije.....	50
4.2	Regionalizacija i polarizacija Rusije	51
	1. Europski dio Ruske Federacije	51
	2. Ural.....	52
	3. Zapadnosibirska ravnica.....	52
	4. Srednjosibirsko visočje	52
	5. Istočnosibirske planine.....	52
	Demografska obilježja	53
4.3	Ostale tranzicijske zemlje	53
4.4	Kina.....	54
	Prirodno – geografska obilježja	55
	Demografska obilježja	56
	Gospodarska obilježja.....	56
5.	REGIONALNI RAZVOJ SLABIJE RAZVIJENIH ZEMALJA	58
5.1	Obilježja Latinske Amerike	58
	Prirodno – geografska obilježja	58
	Demografska obilježja	59
	Gospodarska obilježja.....	59
5.2	Meksiko	59
	Prirodno – geografska obilježja	60
	Demografska obilježja	60
	Gospodarska obilježja.....	61
5.3	Brazil.....	62
	Prirodno – geografska obilježja	62
	Demografska obilježja	63
	Gospodarska obilježja.....	63
5.4	Argentina.....	64
	Prirodno – geografska obilježja	64
	Demografska obilježja	65
	Gospodarska obilježja.....	66
5.5	Čile.....	66
	Prirodno – geografska obilježja	66
	Demografska obilježja	67
	Gospodarska obilježja.....	67
5.6	Obilježja Azije	68
	Prirodno – geografske osobine.....	68
	Demografska obilježja	69
5.7	Indija.....	70
	Prirodno – geografska obilježja	70
	Demografska obilježja	71
	Gospodarska obilježja.....	71
5.6	Slabije razvijene azijske zemlje i jugozapadna Azija.....	72

	Jugozapadna Azija.....	72
5.7	Obilježja Afrike	72

1. GLOBALIZACIJA

1.1 Globalizacija u svijetu

- **globalizacija** – proces povezivanja i jačanja međuovisnosti suvremenog svijeta
- globalan – sveobuhvatan, sveopći, svjetski
- **globalizam** – pojam koji se upotrebljava za označavanje ideologije ili politike kojom se nastoji uspostaviti jedinstven globalni politički, gospodarski i kulturni sustav prema zapadnjačkom (američkom) modelu
- svijet postaje **globalno selo**
- **koljevka globalizacije** – razvijene zemlje Angloamerike, Europa i Istočna Azija
- **nositelji ili subjekti globalizacije** – politički, vojno i gospodarski najmoćnije zemlje svijeta
- **amerikanizacija** ili **vesternizacija** – sinonim za globalizaciju
- velik utjecaj transnacionalnih kompanija
- tipovi globalizacije (dimenzije globalizacije):
  - **gospodarskom**
  - **političkom**
  - **komunikacijskom**
  - **kulturnom**
  - **ekološkom tipu globalizacije**

Važni uzroci globalizacije

- etape razvoja civilizacije:
  - **primarna ili agrarna etapa** – prije 10000 god, zasnivala se na snazi ljudskih i životinjskih mišića
  - **druga ili industrijska etapa** – korištenje ugljena, nafte i plina za pokretanje strojeva
  - **nova ili poslijeindustrijska etapa** – zasniva se na brzom razvoju tehnologije i znanosti
- nova ili poslijeindustrijska etapa nastaje u drugoj polovici 20. st
  - **Moorov zakon** – tranzistori se savih nekoliko godina udvostručuju snagom i umanjuju veličinom i cijenom
- **uzroci globalizacije:**
  - brzi razvoj znanosti i tehnologije općenito
  - razvoj informatičke tehnologije
  - promjena prometne tehnologije i sustava
  - novi lokacijski čimbenici
  - gospodarska i politička liberalizacija – kraj hladnog rata
  - multinacionalne kompanije
  - modernizacija starih industrijskih grana

Razvoj informatičke tehnologije

- razvoj satelita, računala i GPS-a
- **industrija visoke tehnologije** nije vezana uz ind. regije ili bazene – vezana je uz rubne dijelove grada, zračne luke i prometnice
- nastaju **tehnološki parkovi**

Modernizacija tradicionalne industrije

- prestrukturiranje tradicionalne ind. uvođenjem novih rentabilnih ind. grana – automobilska, elektronička, informatička i sl.

- ista radna snaga se dodatno educira ili se pogoni sele u druge krajeve ili zemlje
- **deindustrijalizacija** – primjer sa Ujedinjenim Kraljevstvom 1960-ih kada su se zamijenile klasične industrije sa uslužnim
  - u SAD-u 1963. – 40,3% industrijske proizvodnje; 2012. – 21,1% ind. proizvodnje
  - Japan – nema deindustrijalizacije već raste značaj industrije
- u većini razvijenih zemalja udio stanovništva zaposlenog u industriji se smanjio – SAD sa 36% na 20%; Japan sa 30% na 26%
- industrija se seli iz gradova u prigradske zone, rubove gradova ili širi prostor gradske regije te na važnim križićima i uz prometnice (autoceste)
- procesi suvremene industrijalizacije najjači su u **Istočnoj Aziji** (Kina, J. Korea, Hong Kong, Singapur, Tajvan, Indija, Malezija...) i **Latinskoj Americi** (Brazil, Argentina, Meksiko i dr.)
- industrija se seli sa sjevera na jug unutar pojedinih zemalja (SAD, Njemačka...)

1.2 Globalizacijski procesi

Globalizacija i promet

Pomorski promet

- zahvaljujući nižim cijenama i drugim prednostima prijevoz većih količina robe odvija se pomorskim putem
- najveće pomorske (kontejnerske) luke su:
  1. Šangaj (Kina)
  2. Singapur
  3. Hong Kong (Kina)
  4. Shenzhen (Kina)
  5. Busan (J. Korea)
- najveća europska luka Rotterdam je tek 12. po veličini u svijetu

Zračni promet

- visoka cijena i manja nosivost razlog su manjoj upotrebi zrakoplova u prijevozu tereta – iznimka skupa roba koja se treba brzo dostaviti
- nedostatak zrakoplova je ovisnost o infrastrukturi – zračne luke i piste
- nakon 2. svj. rata prijevoz putnika zrakoplovom povećao se 50 puta
- vodeće svjetske zračne luke u prijevozu putnika:
  1. Atlanta
  2. Bejing (Peking)
  3. London (Heathrow)
  4. Tokio
  5. Chichago (O'Hare)
  6. Los Angeles
  7. Pariz (Charles de Gaulle)

Željeznički promet

- **integralni prijevoz** – uključuje se i prijevoz robe kamionima, brodovima, željeznicama pa čak i zrakoplovima
- modernizacija željeznica
- ukidanje nerentabilnih pruga
- željeznica se uglavnom koristi za prijevoz tereta (rasutog i kontejnera)
- brzi vlakovi – TGV (Francuska) i Shinkanshein (Japan)

Automobilski promet

- za razvoj gospodarstva posebno su bitne autoceste
- zemlje sa najduljom mrežom autocesta: Kina, SAD, Kanada, Španjolska, Meksiko, Njemačka, Francuska

Globalizacija i urbanizacija

- preobrazba sela – nema više seljaka već su to poljoprivredni proizvođači
- u razvijenim zemljama prestala je deruralizacija
- globalizacija, litoralizacija i posljeindustrijska ili tercijarna urbanizacija
- liberalizacija, neoliberalizam – nesmetano kretanje ljudi i kapitala, sirovina, proizvoda, smanjenje carina i drugih barijera trgovini
- globalizacija svjetskog financijskog sustava

Globalne trgovačke i financijske institucije

- istaknute međunarodne organizacije:
  - **Opći sporazum o carinama i trgovini GATT** (General Agreement on Tariffs and Trade) – od 1994. **WTO** – **Svjetska trgovinska organizacija**
    - zalaže se za slobodnu trgovinu bez prepreka, otvorena tržišta
    - ima oko 134 članice
  - **Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj OECD** (Organization for Economic Cooperation and Development) – nastala od OEEC – Organizacija za europsku ekonomsku suradnju
    - osnovana radi provođenja **Marshallova plana** – američka pomoć razorenoj Europi nakon 2. svj. rata kako bi onda mogli vraćati SAD-u ratnu reparaciju
  - **Svjetska banka (The World Bank)** – sjedište u Washingtonu – svjetski financijski policajac
  - **Međunarodni monetarni fond (MMF)** – još jedan svjetski policajac
- zemlje najveći **izvoznici**:
  - Kina
  - SAD
  - Njemačka
  - Japan
  - Nizozemska
- zemlje najveći **uvoznici**:
  - SAD
  - Kina
  - Njemačka
  - Japan
  - UK

1.3 Multinacionalne kompanije u svijetu

- **multinacionalne** ili **transnacionalne kompanije** su poduzeća koja proizvode i prodaju robu i usluge u više država
- raspolazu velikim kapitalom, imaju velik broj zaposlenih i veliku količinu znanja te razgranatu organizaciju poslovanja
- većina multinacionalnih kompanija javlja se u drugoj polovici 20. st
- u početku su bile visokocentralizirane, no u novije vrijeme sustav upravljanja se decentralizira
- velik značaj transfera kapitala u druge zemlje – ulaganje u druge zemlje, otvaranje novih podružnica, suradnja sa partnerima u drugoj zemlji
- izvozne poslovne zone (IPZ) – izvoz velike količine kapitala u slabije razvijene zemlje – posebno one koje imaju niže carine i poreze te liberalnije zakone – „Što niži troškovi i što veći profit.“
- **slobodne trgovinske zone** - posebna područja sa carinskim i poreznim olakšicama – posebno privlačna područja za multinacionalne kompanije
  - u svijetu ih ima oko 850 sa 27 mil. radnika, a najviše u Kini – 125 sa 18 mil. radnika

- nehumani radni uvjeti – rad do 12 sati (Filipini i Indonezija – 16 sati) dnevno – većina zaposlenih su mlade žene – plaće niske – radne operacije jednostavne i rutinizirane (Fordizam)
- multinacionalne kompanije imaju veći budžet od nekih država, pa mogu utjecati na političke odluke u državama
- danas u svijetu ima oko 40 000 multinacionalnih kompanija s oko 280 000 podružnica (7 u prosjeku po 1 kompaniji)
- **brojni primjeri u udžbeniku na str.25. i 26.**
- oblici udruživanja i organiziranja multinacionalnih kompanija:
  - **kooperacija**
  - **kartel**
  - **koncern**
  - **fusija**
- **banana države** ili **banana republike** – zemlje koje se ističu velikom ovisnošću o stranom kapitalu, gospodarskom i političkom nesigurnošću, korumpiranošću i bogaćenju na račun države
  - termin nastao kada je SAD (CIA) preko *United fruit company* uništavao države Latinske Amerike dovodeći diktatore na vlast i pljačkajući države (Nikaragva, Honduras, Panama...)

1.4 Nejednaki regionalni razvoj u svijetu

- **polarizacija svijeta** – podjela svijeta na dva dijela (pola) koji se razlikuju poglavito po stupnju gospodarske razvijenosti
- razvijenije zemlje su površinom manje i imaju manji dio stanovništva svijeta, dok su nerazvijenije veće i imaju veći broj stanovništva svijeta
- različiti kriteriji podjele:
  - agrarna (nerazvijena), industrijska i informacijska društva
  - predindustrijska (nerazvijena), industrijska i posljeindustrijska društva
  - jezgra (razvijene zemlje – Angloamerika, Europa i Istočna Azija), periferija i poluperiferija
- **zemlje jezgre** – zemlje proizvođači industrijske robe, a **zemlje periferije** su opskrbljivači sirovina i tržište za proizvedenu robu – danas jezgra posjeduje moć, novac, utjecaj i organizacije za donošenje odluka
- **siromašni i bogati**
  - omjer dohotka bogati – siromašni je **200:1**
  - BDP per capita razvijenih zemalja je između 50 000 i 100 000 \$, a nerazvijenih oko 1000 \$
  - 1 mlrd. ljudi s visokim dohotkom zarađuje 60% svjetskog BDP-a, 1,5 mlrd. stanovnika u srednje razvijenim zemljama zarađuje 20% svjetskog BDP-a i 3,5 mlrd. siromašnih zarađuje ostatak (20%)
- **dispersija proizvodnje** – smanjivanje ukupnog broja zaposlenih uz istodobno povećanje raznih visokokvalificiranih profila – znatan dio poslova se može obavljati izvan postrojenja, „od kuće“
- odnos jezgra – periferija prisutan je i u samim državama gdje je jezgra područje glavnog grada, a periferija je provincija – npr. Italija – razvijeni sjever i nerazvijeni jug

Indikatori razvoja i podjele svijeta

- **Milenijska deklaracija** donesena na 55. skupštini UN-a – definirani ciljevi razvoja svijeta
  1. reduciranje i suzbijanje siromaštva
  2. osiguravanje osnovnog obrazovanja
  3. ravnopravnost među spolovima
  4. smanjivanje stope smrtnosti djece
  5. poboljšanje zdravlja majki
  6. borba protiv AIDS-a i drugih zaraznih bolesti
  7. osiguravanje održivosti okoliša
  8. globalna suradnja (razvoj, pomoć, otpis dugova)

- neki od kriterija pri određivanju razvijenosti neke zemlje:
  - BDP (ukupni i po stanovniku) – primarni kriterij
  - pokazatelji o ishranjenosti stanovništva
  - pokazatelji o prirodnom i mehaničkom kretanju stanovništva, očekivanom trajanju života
  - školskoj spremi i stupnju pismenosti stanovništva
  - opskrbljenosti kvalitetnom pitkom vodom
  - udjelu stanovništva zaraženog AIDS-om
- **Bruto domaći proizvod (BDP) i nacionalni dohodak** – ukupna količina proizvedenih dobara i usluga u nekoj zemlji u jednoj godini, izraženo u američkim dolarima (ili izraženo po glavi stanovnika – BDP per capita)
  - najbolji uvid u gospodarsku razvijenost neke zemlje – omogućuje prostornu i vremensku usporedbu
  - bitan pokazatelj razvijenosti neke zemlje je godišnji rast BDP-a
- **najbogatije** zemlje po visini BDP per capita:
  1. Katar – 91 000 \$
  2. Luksemburg – 89 500 \$
  3. Macao – 86 300 \$
  4. Norveška – 66 140 \$
  5. Singapur – 60 800 \$
  6. Švicarska – 53 200 \$
- **najsiromašnije** zemlje po visini BDP per capita:
  1. DR Kongo – 415 \$
  2. Burundi – 551 \$
  3. Eritreja – 557 \$
  4. Liberija – 319 \$
  5. Malavi – 753 \$
  6. Niger – 769 \$
- **prosječna dnevna potrošnja kalorija** iznosi 2780 kcal (11 140 kJ) – iznad potrebne količine (2420 kcal/dan)
  - SAD – 3750 kcal/dan; Europa – 3290 kcal/dan; subsaharska Afrika – 2200 kcal/dan
- 2012. godine u Tanzaniji je bilo 39% stanovništva neuhranjeno, Zimbabveu 33%, Senegal 21%, Kambodži 17%, Indiji 18%
- 10% stanovnika SAD-a (oko 30 mil.) nema dovoljno količina zdrave hrane
- oko 33% ljudi u SAD-u je pretilo; u Europi oko 25%
- oko 1 mlrd. stanovništva je gladno – najviše u Africi
- najviše **pismenog** stanovništva imaju razvijene zemlje
- **migracije** – prvenstveno gospodarskog karaktera
- **trijadizacija svijeta** – trodjelna podjela razvijenog svijeta označava razvoj triju snažnih razvojnih jezgri, tj. njihovu političku i vojnu dominaciju – **Angloamerika, Europska Unija i Istočna Azija**
  - međusobno najviše trguju razvijene zemlje

1.5 Neke negativne posljedice globalizacije

- neke od negativnih posljedica globalizacije su:
  - velike razlike u regionalnom razvoju
  - nepovoljni migracijski tokovi
  - naglašeni ekološki problemi i globaliziranje problema

- opadanje ugleda državnih institucija i država samih
- uniformiranje (način života, odijevanje, prehrana, folklor, urbani i ruralni krajolik) - mekdonaldizacija kulture

Značajnije negativne ocjene globalizacijskih procesa

1. nejednako sudjelovanje razvijenih i nerazvijenih u globalizacijskim procesima i koristima koje oni donose
    - korist od globalizacije ima bogati sjever, dok je siromašni jug uvelike isključen
  2. globalizacijski univerzalizam
    - novi oblik imperijalizma u manjim državama
  3. dvostruka mjerila
    - licemjerje u politici – prigovara se i tlači zemlje od kojih se nema koristi, a one od kojih se ima koristi, ostavlja se na miru – Saudijska Arabija i Kina po pitanju ljudskih prava, Iran i drugi.
  4. nedosljednost
    - otvorene granice, al ne za sve – primjer sa Dnaskom
  5. digitalni jaz
    - nejednaka informatizacija i dostupnost digitalnih informatičko-komunikacijskih tehnologija
  6. epidemija AIDS-a
    - najveći broj oboljelih je u Africi
    - osim od AIDS-a, velik broj ljudi u nerazvijenim zemljama umire od tuberkuloze i malarije
  7. terorizam
    - dijete globalizacije – povećani broj napada radi posljedica globalizacije i njena širenja
  8. ekološki problemi
    - sječa šuma, izlov ribe i emisija štetnih plinova
  9. kulturološki uniformizam ili globalizacija kultura
    - zbog širenja informatike i interneta, gubi se izvorna kultura neke zemlje/mjesta i širi se globalna kultura (američka kultura) i engleski jezik (anglizacija) – vesternizacija (pozapadnjavanje) ili amerikanizacija
    - javlja se lokalni nacionalizam kao reakcija na gubljenje kulturnog identiteta i obrana od globalizacije kulture
- način prehrane – gubi se lokalna kuhinja i poprima se sve više fast food kultura prehrane
  - način odijevanja – traperice, globalna narodna nošnja

Globalizacija i suvremena ekonomska kriza

- „Amerika kihne, ostatak svijeta dobije gripu“
- zadnja kriza je nastala u SAD-u radi krize na tržištu nekretnina i proširila se brzo ostatkom svijeta – duže se zadržala i ostavila jače posljedice u siromašnijim zemljama

Antiglobalisti

- protivnici globalizacije – organiziraju se u posebnim udrugama – nevladin organizacije (NGO)
- ATTAC, Amnesty International, Greenpeace – oko 25 000 nevladinih organizacija na svijetu

1.6 Svjetske političke, vojne i gospodarske integracije

- do 19. st to su uglavnom bile prisilne integracije u kojima su glavnu ulogu imale zemlje kolonizatori – npr. Commonwealth
- od 20. st stvaraju se vojno-političke integracije – NATO i Varšavski pakt
- nakon 2. svj. rata – javljaju se gospodarska udruženja

Organizacija Ujedinjenih naroda (UN)

- stvorena kako bi održala svjetski mir i sigurnost, rješavala globalne probleme svijeta, jačala ljudska prava i poboljšala međusobnu suradnju i prijateljstvo među narodima
- osnovan potpisivanjem **Povelje ujedinjenih naroda** – 26. 6. 1945. – stupila na snagu 24. 10. 1945. – osnovana u San Franciscu – prvih 50 članica potpisnica povelje
- sjedište UN-a je u New Yorku
- sastoji se od 5 različitih tijela:
  - 1. Opća skupština**
    - ima najveću nadležnost
    - predstavnici svih zemalja članica
    - odlučuje o novim članicama, proračunu i imenuje glavnog tajnika
  - 2. Vijeće sigurnosti**
    - najvažniji organ UN-a jer je zadužen za očuvanje mira i sigurnosti u svijetu
    - sastoji se od 5 stalnih članica sa pravom veta (SAD, UK, Francuska, Ruska Federacija i Kina) i 10 nestalnih članica koje bira Opća skupština svake 2 godine
    - raspolaze mirovnim snagama (plave kacige) – vojni i civilni promatrači
  - 3. Tajništvo**
    - administrativni organ UN-a
    - tajnik se bira svakih 5 godina
  - 4. Ekonomsko i socijalno vijeće (ECOSOC)**
    - usklađuje djelatnosti između raznih organa UN-a
    - planira gospodarski razvoj siromašnih dijelova svijeta
  - 5. Međunarodni sud ili Svjetski sud**
    - glavni pravosudni organ UN-a
    - sastoji se od 15 sudaca
    - procesuirat ratne zločine
    - sjedište je u Haagu
- **ostala tijela UN-a:**
  - UNICEF – Međunarodni dječji fond UN-a za hitne potrebe
  - UNCTAD – Konferencija UN-a za trgovinu i razvoj
  - UNHCR – Ured visokog povjerenika za izbjeglice
  - IMF (ili MMF) – Međunarodni monetarni fond
  - FAO – Organizacija za prehranu i poljoprivredu
  - UNESCO – Organizacija UN-a za obrazovanje, znanost i kulturu
  - WHO – Svjetska zdravstvena organizacija
  - WMO – Svjetska meteorološka organizacija

Sjevernoatlanski vojni savez (NATO)

- nastao nakon 2. svj. rata – za vrijeme Hladnog rata – 4. 4.1949. u Washingtonu
- primarna zadaća je bila zaštita Zapadne Europe od komunizma (Varšavskog pakta)
- uključuje i zajedničku gospodarsku, vojnu i političku suradnju članica te savjetovanje o aktualnim političkim situacijama (npr. terorizmu)
- od 1991., nakon raspada Varšavskog pakta, ciljevi su prošireni na održavanje mira i uklanjanje kriznih žarišta u svijetu (globalni policajac)
- sjedište NATO-a je u Bruxellesu
- Partnerstvo za mir – program koji je pokrenula SAD kako bi polagano uključila istočnoeuropske zemlje na ulazak u NATO

- 1. 4. 2009. Hrvatska je postala punopravna članica NATO-a

Svjetski ekonomski vrh

G8

- skupina G8 nema svoja tijela ni središte
- summiti se uvijek održavaju u drugoj državi članici
- G8 je ekonomski i politički forum osam najindustrijaliziranijih zemalja svijeta – **SAD, Kanada, Japan, UK, Njemačka, Francuska, Italija i Ruska Federacija**
- skupina je ustanovljena 1970. i tada je sačinjavala 7 članica (G7), bez SSSR-a
- od 1998. se proširio na G8 kada se pridružuje Rusija, više iz političkih nego iz gospodarskih razloga
- države članice G8 sastaju se jednom godišnje i raspravljaju o globalnim problemima

G20

- neformalni forum koji okuplja ministre financija i guvernera središnjih banaka 20 najrazvijenijih zemalja na svijetu uključujući i EU kao posebnu cjelinu
- prvi sastanak održan u Berlinu 1999. godine
- članice G20 zajedno čine 90% svjetskog BDP-a i 80% svjetske trgovine

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj – OCED

- zalaže se za unaprjeđenje međunarodne suradnje i međudržavnih trgovačkih odnosa među članicama, ubrzavanje ekonomskog razvoja, usklađivanje ekonomske politike
- sastoji se od 29 članica i sjedište joj je u Parizu (Hrvatska nije članica)

Organizacija zemalja izvoznica nafte – OPEC

- osnovana 1960. u Bagdadu
- članice: Alžir, Angola, Ekvador, Iran, Irak, Kuvajt, Libija, Nigerija, Katar, Saudijska Arabija, UAE i Venezuela
- sjedište je u Beču
- cilj OPEC-a je vođenje zajedničke politike zemalja članica povezano s proizvodnjom i izvozom nafte

Regionalne zajednice ili organizacije

- najčešći oblici suradnje među državama su:
  - **sustav preferencija** – smanjenje ili posebne carine i kvote u trgovini između dvije ili više država
  - **područje (zona) slobodne trgovine** – liberaliziranje trgovine među članicama udruženja (npr. CEFTA i EFTA)
  - **carinska unija** – potpuno ukidanje carina među članicama udruženja te usklađivanje stajališta prema vanjskim državama
  - **zajedničko tržište** – čvršća zajednica sa nesmetanim kretanjem robe, usluga, radne snage i kapitala kao i slobodno otvaranje podružnica stranih poduzeća
  - **gospodarska zajednica / unija** – najviši stupanj zajedništva u kojem se usuglašavaju i objedinjuju dijelovi gospodarske politike i stvaraju snažne zajedničke institucije - npr. EU
- najvažnija i najjača udruženja su u Europi i Angloamerici

Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini – NAFTA

- gospodarsko povezivanje Kanade, SAD-a i Meksika – najveći gospodarski savez na svijetu
- prethodio mu je CUFTA – Kanadsko-američki sporazum o slobodnoj trgovini između SAD-a i Kanade
- NAFTA je nastala 1992., a na snagu je stupila 1994.
- nemaju zajedničku valutu, carine, usklađenu minimalnu plaću i socijalni sustav
- međusobno imaju posebne carinske ugovore i prava

Latinskoamerička udruga slobodne trgovine – LAFTA

- 1981. preimenovana u LAIA – Latinskoamerička udruga za integraciju
- sastoji se od 13 članica i 10 promatrača – sve bivše španjolske i portugalske kolonije

Savez zemalja jugoistočne Azije – ASEAN

- 10 članica koje su se udružile radi obrane od komunističke Kine – 1967. g
- vojno – gospodarski savez - Malezije, Tajlanda, Indonezije, Singapura i Filipina
- kasnije su se pridružile Australija, Novi Zeland, SAD, Meksiko i Čile

Colombo plan

- članice su bivše članice Commonwealtha – osnovana u Columbu (Šri Lanka)
- kasnije su se pridružili SAD i Japan
- zadaća – tehnička i financijska pomoć slabo razvijenim zemljama jugoistočne Azije

Arapska liga

- nastala 1945. radi političko-ekonomske i vojne suradnje arapskih država i obrane njihove neovisnosti
- u sklopu Arapske lige osnovano je i Arapsko zajedničko tržište i Arapska banka za razvoj
- članice su arapske države Azije i Afrike

Afrička unija (AU)

- nasljednica Organizacije afričkog jedinstva
- osnovana 2002. godine
- osnovana radi širenja demokracije, ljudskih prava i gospodarskog razvoja
- članice su sve afričke države osim Maroka i Mauretaniije
- europske organizacije:
  - Europska unija
  - Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESS)
  - EFTA – Europska slobodnotrgovinska zona
  - CEFTA – Srednjoeuropska slobodnotrgovinska zona

1.7 Nastanak Europske unije

- Europska unija je nadnacionalna organizacija (europskih zemalja) čiji je cilj ekonomska integracija i suradnja među članicama
- utemeljena je **ugovorom potpisanim u Maastrichtu** – 7. 2. 1992. – 12 članica (Europske zajednice) potpisnica – Belgija, Francuska, Danska, Njemačka, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugal, Španjolska i UK
- ugovor stupio na snagu 1. 11. 1993.

Nastanak i razvoj

- ideja o ujedinjenju Europe javlja se nakon 2. svj. rata
- 1948. osnovana gospodarska unija Belgije, Nizozemske i Luksemburga – **BENELUX**
- 1951. – **Pariški ugovor** osnovana **Europska zajednica za ugljen i čelik** – Beneluxu se pridružile Francuska, Italija i Njemačka
- 1957. – **Rimski ugovor** – osnovana **Europska ekonomska zajednica** – Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Italija, Francuska i Njemačka – dogovor o slobodnoj razmjeni robe i usluga te slobodnom kretanju ljudi; kasnije su ukinute i carine te je usklađena zajednička trgovinska i poljoprivredna politika

- 1973. – **prvi val širenja** – pridružuju se Danska, Irska i UK – počinje se koristiti naziv **Europska zajednica** – djelovanje se širi na područje socijalne i regionalne politike te zaštitu okoliša
- 1979. pokrenut **Europski monetarni sustav** radi kriza tog razdoblja (naftna, ukidanje zlatnog standarda)
- 1981. – **drugi val širenja** – pridružuje se Grčka
- 1986. – **treći val širenja** – Španjolska i Portugal
- 1992. – **ugovor u Maastrichtu** – Europska zajednica mijenja naziv u **Europska unija**
- 1995. – **četvrti val širenja** – Austrija, Finska i Švedska
- **Phare program** – pružanje financijske pomoći bivšim socijalističkim zemljama za uspostavljanje demokracije, obnovu gospodarstva i provođenje političkih reformi
- 2004. – **peti val širenja** – najveći dosad – 10 novih članica – Cipar, Češka, Estonija, Letonija, Litva, Mađarska, Malta, Slovenija, Slovačka i Poljska
- 2007. – uniji se pridružuju Bugarska i Rumunjska
- 1. 7. 2013. – **šesti val širenja** – pridružuje se Hrvatska
- danas Europska unija ima 27 članica (2016. izašla UK - BREXIT)
- 1999. uveden je zajednički novac – **EURO** – 2002. u optjecaj ulaze novčanice eura – koriste ga Njemačka, Francuska, Belgija, Španjolska, Finska, Irska, Italija, Nizozemska, Austrija, Luksemburg, Portugal, Estonija, Grčka, Slovenija, Slovačka, Estonija, Malta i Latvija – Europska središnja banka brine o tečaju eura – središte u Frankfurtu – **zemlje Euro zone**
- kriteriji koje treba zemlja kandidat ispuniti za ulazak u EU:
  - **politički kriteriji** – moraju imati stabilne institucije koje osiguravaju vladavinu prava
  - **ekonomski kriteriji** – moraju imati tržišno gospodarstvo i moraju biti sposobni boriti se s konkurencijom
  - moraju biti sposobni **preuzeti obveze** koje donosi članstvo – slaganje s ciljevima političke, ekonomske i monetarne unije – u potpunosti prihvatiti pravnu stečevinu unije
- prvi korak pristupa je članstvo u **Vijeću Europe**

Hrvatska i Europska unija

- 2003. – podnesen zahtjev za punopravnim članstvom u EU
- 2004. – službeno postaje kandidat za članstvo u EU
- 2005. – otvoreni pregovori s EU
- nekoliko krugova pregovora i prilagođavanja zakona
- 2011. – završeni pristupni pregovori i potpisan Ugovor o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji – u Bruxellesu 9. 12. 2011.
- 1. 7. 2013. – Hrvatska službeno postala 28. članica EU-a
- **Šengenski sporazum** – sporazum sklopljen 1985. u Schengenu u Luksemburgu – potpuno ukidanje unutarnjih graničnih kontrola i uvođenje slobode kretanja državljana članica potpisnica
- Hrvatska još nije u Šengenu, kao ni Rumunjska, Bugarska i Cipar

1.8 Institucije Europske unije i ostale europske integracije

Vijeće Europske unije (Council of the European Union)

- glavna institucija EU-a – okuplja ministre vlada svih članica unije
- postoji više **Vijeća ministara**, ovisno o temi o kojoj se raspravlja – Vijeće ministara vanjskih poslova, poljoprivrede, ekonomije, prometa, okoliša...
- u suradnji s **Europskim parlamentom** donosi pravne odluke i zaključke
- zajedno s Europskim parlamentom Vijeće je zaduženo za donošenje proračuna

- vijećem EU zasjeda svakih 6 mjeseci druga zemlja članica prema unaprijed utvrđenom rasporedu

Europsko vijeće (European council)

- daje opće političke smjernice
- sastaje se 2 puta godišnje
- čine ga čelnici država ili vlada članica EU + predsjednik Komisije EU

Europski parlament (European Parliament)

- sudjeluje u donošenju zakonskih odredbi
- ima 751 člana (11 iz Hrvatske) – biraju se na izborima za Europski parlament
- sjednice se održavaju u Strasbourgu i Bruxellesu, dok je sjedište tajništva u Luksemburgu

Europska komisija (European Commission)

- ključno tijelo EU-a
- predstavlja izvršno-administrativnu vlast
- zadaće: provođenje politike unije, posredovanje među državama članicama, priprema pravnih akata
- od 2013. ima 28 članova – po jednog iz svake države članice
- članovi komisije se imenuju sporazumno vlade država članica (dakle, ne demokratski) i mandat im traje 5 godina

Sud pravde Europske unije ili Europski sud (Court of Justice of the European Communities)

- sjedište u Luxembourg i sastoji se od sudaca i glavnih tužitelja koji se imenuju na 6 godina
- uloga suda je osigurati poštivanje zakona u tumačenju i provedbi Ugovora
- provjerava rad parlamenta, vijeća i komisije

Revizorski sud (Court of Auditors)

- sastoji se od 25 članova na mandat od 6 godina
- provjerava ispravnost i urednost prihoda i rashoda Unije te ispravnost upravljanja sredstvima

- ukupna površina svih članica EU – oko 4,5 mil. km² – 42,6% površine Europskog kontinenta i oko 505 mil. st. (69% stanovništva Europe)
- članice EU-a sudjeluju sa 40% u svjetskoj trgovini, posebno u izvozu
- prosječan BDP per capita 30 475 \$

Ostale europske organizacije

Europsko udruženje slobodne trgovine - EFTA (European Free Trade Association)

- članice: Island, Lihtenštajn, Norveška i Švicarska
- zemlje koje ne žele pristupiti EU-u
- osnovana je 1960. u Stockholmu kao alternativa Europskoj zajednici
- bivše članice EFTE ulaskom u EU napuštaju EFTU
- sjedište je u Ženevi

Srednjoeuropski ugovor o slobodnoj trgovini – CEFTA (Central European Free Trade Agreement)

- sklopljen 1992. – Čehoslovačka, Mađarska i Poljska
- kasnije se pridružuju Slovenija, Rumunjska, Bugarska i Hrvatska
- ulaskom u EU, članice napuštaju CEFTU
- danas su članice CEFTE: Albanija, BiH, Crna Gora, Makedonija, Moldavija, Kosovo i Srbija

Vijeće Europe (Council of Europe)

- najstarija europska organizacija – osnovana 1949. g
- cilj joj je promicanje jedinstva i suradnje u Europi
- zalaže se za političku, socijalnu, pravnu suradnju i suradnju u kulturi u Europi
- sjedište je u Starsbourgu i okuplja 41 članicu – Hrvatska članica od 1996.

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju – OEES (*Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE*)

- osnovana 1973. i danas ima 55 članica
- upozorava na moguće sukobe i sprječava ih, posreduje u krizama i u Europi, kontrolira naoružanje, sudjeluje u diplomaciji, zaštiti ljudskih prava, nadzire izbore i sl.

Zapadnoeuropska unija WEU (Western European Union)

- savez obrambenih snaga europskih država – osnovan 1955.
- sudjeluje u obrambenim i humanitarnim akcijama
- sjedište u Bruxellesu

2. REGIONALNI RAZVOJ VISOKO RAZVIJENIH ZEMALJA EUROPE

2.1 Njemačka

- POVRŠINA: 357 021 km²
- BROJ STANOVNIKA: 80 399 300 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 225 stan./km²
- BDP (nominalni): 3401 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita) 41513 USD (2012.)
- natalitet = 8,33 ‰ (2012.)
- mortalitet = 11.04 ‰ (2012.)
- prirodni prirast = -2,71 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: **Berlin** (3,4 mil st) – 2. po veličini – Hamburg (1,7 mil st), 3. po veličini München (1,4 mil st)

Činitelji visokog stupnja gospodarskog razvoja

Povoljan geografski položaj

- središnji dijelovi Europe – vrlo povoljan prometni položaj
- spaja sjever, istok, zapad i jug Europe – most između istoka i zapada Europe
- rijeka Rajna – europski prometni koridor i žila kucavica njemačkog gospodarstva
- kanal Rajna – Majna – Dunav – spojeno Sjeverno more s Crnim morem
- Rajna spaja Francusku, Švicarsku, Njemačku i Nizozemsku (Rotterdam)
- Njemačka na sjeveru izlazi na Sjeverno i Baltičko more
- Hamburg – luka na Sjevernom moru (rijeka Elba) – 2. luka po veličini u Europi i 2. grad po veličini u Njemačkoj

Primjerena prirodna bogatstva

- područje bogato mineralima – gorja Vogezi, Schwarzwald, Rajnsko škriljavo gorje, Hartz, Thüringer Wald, Češko rudogorje, Sudeti i poljsko pobrđe
- ležišta ugljena i željezne rude – **pretpostavka razvoja industrije u 19. st**
- nalazišta olova, cinka, bakra, boksita i dr. obojenih metala – **razvoj obojene metalurgije**
- rudnici kamene soli i kremenog pijeska – razvoj **optičke i ind. stakla**
- nalazišta smeđeg ugljena, kaolina i kalijeve soli – **kemijska industrija**
- Njemačka uvozi puno nafte
- **poljoprivreda** – u nizinama uz Rajnu i druge rijeke i južne dijelove Sjevernonjemačke nizine – tlo bogato lesom
  - proizvodnja **ječma** (pivo), **krumpira**, **raži**, **krmnog bilja**
  - **proizvodnja vina** u prisojnim padinama i terasama gornjeg dijela Poranja
- **stočarstvo** – na ravnjacima i brežuljcima prialpskog prostora, sredogorja i pašnjačkih ravnica u Sjevernoj Njemačkoj
- **prehrambena i tekstilna industrija**
- **razvijen turizam** – južni alpski i predalpski prostori i sredogorje – zimski turizam i toplice (ljetni)
- posebno su ponosni na **očuvane šume** – povijesna i kulturna važnost šuma
- 29% teritorija je prekriveno šumom – najčešća je bukova šuma

Klima

- prevladava umjereno-topla vlažna klima, a na Alpama šumsko-snježna klima

- prostor Njemačke je pod utjecajem Atlantskog oceana – sa zapada vjetar donosi vlažan zrak tijekom cijele godine
- istok Njemačke – nestabilno radi doticaja maritimnih i kontinentskih zračnih masa
- pod utjecajem oceana zime su blaže, a ljeta svježija

Stanovništvo i povijesni razvoj

- nakon Ruske Federacije najmnogoljudnija zemlja u Europi – 80,4 mil. st
- multikulturalna zemlja sa velikim udjelom stranaca – više od 10%
- neravnomjerna naseljenost; najgušće naseljeno Poranje – Sjeverna Rajna – Vestfalija i Rhur – oko 500 st/km²; velika gustoća naseljenosti pri utoku Rajne u Majnu, na ušću rijeke Neckar u Rajnu te na prostoru velikih aglomeracija: München, Berlin, Hamburg, Hannover, Nürnberg
- prirodni prirast negativan
- očekivano trajanje života - 80 godina

Pomoć zapadnih saveznika

- nakon 2. svj. rata Njemačka je bila podjeljena na Zapadnu Njemačku (BDR ili Savezna Republika Njemačka) i Istočnu Njemačku (DDR)
- Marshallov plan – plan za obnovu ratom razrušene Europe
- u sklopu Marshallova plana grade se industrijska postrojenja u Njemačkoj te se potiče razvoj
- 1961. izgrađen zaštitni zid (zona) koji je odvajao Zapadnu od Istočne Njemačke – Berlinski zid – Zapadni Berlin postaje geto – odvojen od Zapadne Njemačke
- 1989. **ruši se Berlinski zid** i 1990. **Njemačka se ujedinila**
- problemi: razvijena zapadna i nerazvijena istočna Njemačka, puno ulaganja i pomoći nerazvijenom istoku

2.2 Urbanizacija i industrijalizacija Njemačke

- visoko urbana zemlja
- razvoj urbanosti u Njemačkoj započinje još u rimsko doba (gradovi uz Dunav i Rajnu), kada nastaju prvi veći gradovi, a većina nastaje u razdoblju od 12. do 19. stoljeća
- druga faza urbanizacije započinje industrijskom revolucijom u 19. st – metalna, tekstilna i kemijska industrija – nastaju industrijska središta u srednjim i sjevernim dijelovima Njemačke (bitan položaj radi izvoza – Rajna i Sjeverno more)
- razdoblje **industrijske urbanizacije** – traje do sredine 20. st – radi posla iz okolice ljudi se sele u industrijske gradove
- **tercijarna urbanizacija** – druga polovica 20. st – sele se iz industrijskih gradova u okolicu, povećava se pokretljivost ljudi radi **automobilizacije** – česte dnevne migracije

Policentrična urbana mreža

- nema naglašenu dominantnu regiju ili grad (kao npr. Francuska), već ima **više urbano-gospodarskih jezgra** koje čini nekoliko gradova tzv. **ballungsgebiet**
- samo **5%** stanovništva živi u **glavnom gradu** (Berlin – 3,4 mil st)
- najčešće zastupljeni gradovi od 200 000 do 600 000 st (manje u istočnoj Njemačkoj – od 82 grada sa preko 100 000 st, samo 12 je u istočnoj Njemačkoj)
- **najveća koncentracija gradova** na zapadu (Poranje) i jugozapadu (Baden-Württemberg), a najmanja na sjeveru (Sjeverna njemačka nizina) i jugoistoku (Bavarska)
- ističu se **Rhurski** i **Saarski bazen**
- **jaka funkcionalna specijalizacija velikih gradova** (Hamburg – lučki grad, München – znanost i visoke tehnologije, Frankfurt – bankarsko središte, Berlin – funkcija glavnog grada)

- **jezgre razvoja:**
  - München – Augsburg (Bavarska)
  - Stuttgart – Tübingen (Baden-Württemberg)
  - Frankfurt – Mainz – Mannheim – Ludwigshafen (Hessen – sjeverni Baden-Württemberg – Rheinland Pfalz)
  - Bonn – Köln – Leverkusen – Düsseldorf – Essen – Bochum – Dortmund – Münster (Rhur – Donja Rajna)
  - Hannover – Braunschweig – Wolfsburg (Donja Saska)
  - Bremen – Bremerhaven (Bremen – Donja Saska)
  - Hamburg – Berlin (Hamburg – Berlin – Brandenburg)
  - Dresden – Leipzig – Halle (Saska)
- prednost **policentričnosti** je lakše rješavanje problema nego u monocentričnim državama
- u Njemaca je izražena **regionalna solidarnost** – razvijenije pokrajine izdvajaju sredstva za gospodarski razvoj slabije razvijenih – **najveći davatelji** su Bavarska, Baden-Württemberg i Hessen, a **najveći primatelji** su Berlin i ostatak istočne Njemačke
- manja nezaposlenost na jugu Njemačke

Gospodarski razvoj Njemačke

- snažna crna metalurgija i metaloprerađivačka industrija
- industrijska proizvodnja Njemačke čini **8-9% svjetske proizvodnje** - proizvodnja koncentrirana oko **Ballungsgebieten**
- najveći prihodi od prodaje strojeva, automobila, kemijskih i elektroničkih proizvoda
- **treća gospodarska sila po izvozu i uvozu** (iza SAD-a i Kine) - **veći izvoz od uvoza**
- **Izvoz:**
  - industrijski proizvodi - 83% ukupnog izvoza
  - mineralne sirovine - 3,2%
  - poljoprivredni proizvodi - 5%
- **uvoz:**
  - industrijski proizvodi – 70% ukupnog uvoza
  - sirovine – 11,7%
  - poljoprivredni proizvodi – 8,9%
- **izvoz usluga** (115,6 mlrd. \$):
  - promet – 24,8%
  - putovanja – 19,9%
  - ostalo – 55,2%
- **uvoz usluga** (170,8 mlrd. \$):
  - promet – 21,6%
  - putovanja – 37,3%
  - ostalo – 41,1%
- u novije vrijeme se događaju strukturalne promjene njemačke industrije - brži razvoj **industrije visoke tehnologije** (informatička, telekomunikacijska, kozmetička, farmaceutska, elektronička i vojna industrija) te **modernizacija klasičnih industrija** (metalurgija, strojarstvo i sl.)
- tercijarizacija društva - većina stanovništva danas radi u tercijarnim djelatnostima
- jako dobro razvijen prometni sustav i uslužne djelatnosti

2.3 Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske

- NAZIV: Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske

- POVRŠINA: 244 820 km²
- BROJ STANOVNIKA: 63 065 763 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 229 st/km²
- BDP (nominalni): 2 602 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita) 36 600 USD (2012.)
- natalitet = 12,29 ‰ (2012.)
- mortalitet = 9,33 ‰ (2012.)
- razlika = 2,96 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: London (7,3 mil st), 2. po veličini Birmingham (1 mil st), 3. po veličini Leeds (726 000 st) – Edinburgh (1,8 mil st), Belfast (284 000 st) i Cardiff (327 000 st)

Geografski položaj i kolonijalna osvajanja i posjedi

- **otočna zemlja** – od kopna odvojena **Engleskim kanalom** ili **La Mancheom** (Doverska vrata – 34 km)
- sastoji se od nekoliko otoka i otočja – Velika Britanija (najveći), Irska, Kanalski otoci, Herbedi, Orkney, Shetland i dr.
- 1994. izgrađen tunel (Eurotunel) ispod kanala – željeznica duga 50 km
- prije velikih geografskih otkrića – nepovoljan geografski položaj
- nakon velikih geografskih otkrića – **vrata Europe** prema novom svijetu, na trgovačkom putu između Europe i Amerike
- **kolonijalna velesila** u prošlosti – kolonije su služile kao izvor sirovina (vuna, pamuk, željezna ruda, drvena masa, žitarice, mesne prerađevine i dr.)
- jaka mornarica i pomorska sila (izum kronometra koji je omogućio lakšu navigaciju i plovidbu)
- Commonwealth of Nations (Zajednica naroda)

Prirodno-geografska obilježja

- prirodna obilježja imala su (i imaju) snažan utjecaj na razvoj i strukturu gospodarstva
- **geološki najstarije područje Europe** (kaledonska i hercinska orogeneza – prije 300 do 450 mil god) – prevladavaju prostrane nizine i zaobljena gorja
- sjever i zapad – prevladavaju **visoke gore** (highlands)
- jug i jugoistok – prevladavaju **niži brežuljkasti tereni ili pobrđa** (uplands)
- istok i između uzvisina – prevladavaju **nizinska područja** (lowlands)
- stariji dijelovi kopna bogati rudama
- gospodarski značajno područje **Peninskog gorja** (300 km dugo) – ugljen – gusto naseljena područja nazvana **Black Country (Crna regija)**
- nizine (istok) – **poljoprivreda i stočarstvo** – pojavom industrijske revolucije i razvojem tekstilne industrije, stočarstvo preuzima poljoprivredna područja (*ovce su pojele ljude*)
- **šume** – samo 5 % teritorija (sjeća radi stočarstva i poljoprivrede)
- klima pod utjecajem **Golfske struje i Atlanskog oceana** – **umjereno topla vlažna klima (Cf)**
- **faktori koji utječu na klimu Ujedinjenog kraljevstva:**
  1. **položaj Britanskog otočja u vodenoj masi** (zbog toga ima više vlage i manje temperaturne amplitude)
  2. **utjecaj Golfske struje** zbog čega Velika Britanija ima 10°C više temperature od prostora Angloamerike koji je na istoj geografskoj širini
  3. **utjecaj zapadnih vjetrova** koji sa toplijeg oceana donose topliji, ali i vlažniji zrak
  4. **reljef** (gorje relativno zadržava vlažnost pa zapadni i sjeverni dijelovi imaju više padalina)
  5. **oceanski i kontinentalni utjecaji** važniji su od geografske širine

- padaline donose zapadni vjetrovi s Atlantika – **najviše padalina imaju zapadni gorski predjeli** (Škotsko visočje – oko 4000 mm i Lake District – oko 3500 mm), dok **prema istoku količina padalina opada** (Manchester – 820 mm, London 640 mm)

Vegetacija

- vegetacija – **uništena ljudskim djelovanjem**
- **vegetacijske zone:**
  1. šume i šumarci (forest and woodlands) → 5% površine Ujedinjenog Kraljevstva
  2. pustopoljine i močvare → na pobrđima i visočjima, Škotska i Wales
  3. travnate površine → pašnjaci, pretežno u Engleskoj
  4. slane močvare (uz zaljev The Wash nalazi se najveće močvarno područje Ujedinjenog Kraljevstva)
- Pustopoljine, močvare i travnate površine su glavne kategorije i čine skoro 90% teritorija
- posebni reljefni oblici uz obalu –**klifovi**

Demografska obilježja

- etnički sastav:
  - Englezi – 83,6%
  - Škoti – 8,6%
  - Velšani – 4,9%
  - Irci – 4%
  - ostali – 2,9%
- **neravnomjerna gustoća naseljenosti** (u Engleskoj 5 puta veća nego u Škotskoj, 3 puta veća nego u Sj. Irskoj i Walesu)
- očekivana životna dob – 80 godina
- jedna od najurbaniziranijih zemalja na svijetu – 80% urbanog stanovništva (industrijska urbanizacija)
- **konurbacije** Veliki London (8,6 mil st), Birmingham, Leeds i Bradford, Liverpool, Newcastle i Glasgow

2.4 Gospodarske posebnosti Ujedinjenog Kraljevstva

- krajem 19. st Ujedinjeno Kraljevstvo je bila gospodarski i vojno-politički najrazvijenija zemlja svijeta, no gubi taj položaj razvojem novih sila (Njemačke i Japana) te gubitkom kolonija
- danas je članica skupine G8 (SAD, Kanada, Japan, UK, Njemačka, Francuska, Italija i Ruska Federacija)

Poljoprivreda

- specifična vlasnička struktura u poljoprivredi – **landlordovi**
- proizvode se ječam, zob, povrće, krmno i industrijsko bilje
- **važnost stočarstva** – daje velike prinose mesa i mlijeka (ipak uvozi velike količine mesa iz Argentine, Novog Zelanda, Irske i Danske)
- uzgajaju se razne pasmine svinja, goveda i peradi
- **ribarstvo** na Sjevernom moru

Industrija, promet i energija

- vrhunac industrijske proizvodnje u 19. st
- **industrija slabi** – javljaju se nove industrijske sile i prelazi se sa ugljena na naftu
- zastarjeli industrijski pogoni
- zatvaraju se male i zastarjele tvornice i stvaraju se **koncerni** po uzoru na SAD
- stara industrija (iz vremena ind. revolucije) i nova (poslije prvog svjetskog rata)

- **nova industrija** nije vezana uz bazene ugljene i velike gradove – nastaju manji industrijski centri (tehnološki parkovi) na novim lokacijama
- **Sjeverno more** – bogato naftom i zemnim plinom – Ujedinjeno kraljevstvo je 19. proizvođač nafte i 21. proizvođač zemnog plina na svijetu
- **Promet dobro razvijen** – poseban značaj ima pomorski promet radi uvoza i izvoza

Geografske i gospodarske raznolikosti prostora

- regionalna podjela:
  1. Jugoistočna Engleska
  2. Zapadna Engleska
  3. Wales
  4. Sjeverna Engleska
  5. Škotska
  6. Ulster ili Sjeverna Irska

1. Jugoistočna Engleska

- Londonska regija (8.6 mil st)
- financijsko i administrativno središte, dominira **trgovina, bankarstvo i pomorstvo**
- industrija u prigradskim naseljima
- plovna Temza (radi plime i oseke) – jedna od većih luka u Europi

2. Zapadna Engleska

- jugozapadna Engleska i poluotok Cornwall
- ratarstvo, stočarstvo i peradarstvo i cvjećarstvo (otočje Scilly)
- Cornwall – nalazište kaolina (za industriju porculana)
- najveći centar – **Bristol**

3. Wales

- poluotok – stara zaravan, pustopoljine, tresetišta
- poljodjelstvo (ispod 200 m) i stočarstvo (iznad 200 m)
- bogate naslage **kamenog ugljena**
- veći centri – **Cardiff i Swansea**

4. Sjeverna Engleska

- sjevernije do Škotske
- područje **Peninskog gorja** – bogato **kamenim ugljenom**
- okosnica industrijske revolucije
- Newcastle (izvozna luka za ugljen i crna metalurgija) i Yorkshire (poljoprivreda) na istoku, Lancashire (industrija prerade vune i metalurgija) na zapadu i Midlands na jugu
- Leeds i Bradford – centri idustrije prerade vune
- Lancashire – najpoznatija regija u svijetu po tekstilnoj industriji – Manchester
- Midlands – „**kraljevstvo čelika**” – centar Birmingham

5. Škotska

- sjeverno od zaljeva Solway (Irsko more)
- staro Kaledonsko gorje – Sjeverno i Južno visočje i Grampiansko gorje
- najznačajnija je Škotska nizina – 3/5 stanovništva
- istočni dio nizine – poljoprivreda – Edinburgh – administrativni i kulturni centar Škotske
- zapadni dio – Glasgow – brodogradnja, ind. poljoprivrednih strojeva, zrakoplovnih motora, tekstilna ind....

- crna metalurgija – nalazišta ugljena i željeza

6. Ulster ili Sjeverna Irska

- mješavina katolika i protestanata (doseljenici)
- centar – Belfast – središte brodogradnje
- neravnomjerna naseljenost Ujedinjenog kraljevstva se pokušava popraviti raznim mjerama – smanjenje poreza, poticanje slabije razvijenih regija, izgradnja komunalne infrastrukture
- zabranjeno širenje Londona i potiče se iseljavanje industrije u druge dijelove

2.5 Francuska

- POVRŠINA: 643 427 km²
- BROJ STANOVNIKA: 63416057 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 99 stan./km²
- BDP (nominalni): 2609 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita) 41141 USD (2012.)
- n = 12,29 ‰ (2012.)
- m = 8,76 ‰ (2012.)
- r = 3,53 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Pariz

Prirodno – geografska obilježja

Specifičan geografski položaj

- zemlja zapadne Europe – mediteranska i alpska obilježja – najkraća linija između Sredozemlja i Atlantskog oceana (oko 400 km)
- jedina europska zemlja koja spaja sredozemne i atlantske obale – zemlja prevlaka (istamski položaj)
- kanalska zemlja – ima obale na La Mancheu
- kontinentalna zemlja – povezana s kontinentom Europe
- Francuska je dakle pomorska i kontinentalna zemlja
- luka Le Havre (na rijeci Seini) – polazišna luka za putovanja prema unutrašnjosti Europe (plovi put)

Reljefno-geološka posebnost Francuske

- nekoliko reljefnih cjelina:

1. Stara gromadna gorja ili stari masivi

- zauzimaju središnji dio Francuske
- glavno rudonosno područje – razvijena crna metalurgija (željezna ruda)
- iscrpljenost ruda prebacilo je industriju na obalu, blizu luka (radi uvoza)
- na gorju razvijeno stočarstvo
- Središnji masiv - izvorište i razvodnica brojnih francuskih rijeka: Seine, Loire i brojnih pritoka Garonne)

2. Mlađe nabrane planine

- na rubnim dijelovima Francuske
- Alpe (francuska Jura) i Pirineji
- na granici sa Italijom – najveći vrh Alpi – Mt. Blanc – 4807 m
- Pirineji – na jugu, granica sa Španjolskom
- Francuska Jura – granica sa Švicarskom
- mlađe planine zahvaćene glacijacijom – brojna ledenjačka jezera i morenski nanosi
- mlađa gorja su siromašna rudama

- hidroenergetski potencijal i zimski i ljetni turizam – u prošlosti se eksploatirala drvena masa

3. Nizine i zavale te priobalna ravnica

- prekrivaju veliki dio Francuske – 60% teritorija do 200 m visine
- na sjeveru Pariška zaval (rijeka Seine)
- na zapadu nizine oko rijeke Loire
- na jugozapadu nizine oko rijeke Garonne
- između Središnjeg masiva i Alpi – dolina rijeke Rhone i pritoka Saone

Klima i vegetacija

- klima i vegetacija većeg dijela Francuske je pod utjecajem oceana
- srednja i istočna Francuska imaju kontinentalnu
- jugoistok Francuske – mediteranska klima
- najveća količina padalina uz Atlantik
- 19% zemlje pod šumom
- podzolna tla radi velike količine padalina – Pariški bazen
- neplodne močvare i kamenite površine Bretanje i pješčane dunske površine Landes uz Biskajski zaljev

Riječna mreža

- Rajna – važna prometna uloga u povezivanju s morem i Njemačkom
- dolina Saone i Rhone - prometno važna – povezuje sredozemlje i južni dio Francuske sa sjevernim – Marseille sa Parizom
- dolina rijeke Seine – sjeverna francuska nizina ili Pariški bazen – plodno tlo za poljoprivredu
- na sjeveru (na granici s Belgijom) pobrđe bogato ugljenom
- dolina rijeke Loire – romantičarski kraj sa puno dvoraca i plodno tlo za poljoprivredu
  - Nantes – na ušću rijeke Loire

Demografska obilježja

- nacionalno homogena država – 81% Francuza
- više različitih etničkih skupina
- **neravnomjerno naseljena**
  - najgušće naseljena područja su oko Pariza, velikih luka i industrijskih regija
  - najslabije naseljena planinska područja
- prva zemlja u Europi koja je prošla kroz demografsku tranziciju
- niska stopa prirodnog prirasta
- država raznim mjerama potiče porast nataliteta
- pokušaj decentralizacije i naseljavanje ostalih regionalnih središta kao protuteža Parizu: Bordeaux, Lille, Lyon, Marseille, Nancy, Nantes, Strasbourg i Toulouse

2.6 Gospodarske posebnosti Francuske

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA (%)	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a (%)
I.	3,8	1,9
II.	24,3	18,3
III.	71,8	79,8

- jedna od osnivača EU-a i ima važnu ulogu (uz Njemačku) u donošenju odluka u EU
- 5. po veličini nominalni BDP u svijetu

- snažan utjecaj države na gospodarstvo i veliki vlasnički udjeli u ključnim granama gospodarstva (bazna industrija, energetika i uslužne djelatnosti)
- vrlo velika koncentracija gospodarskih aktivnosti u Parizu i široj okolici (Pariški bazen)
- država potiče razvoj drugih industrijskih jezgri:
  - Lyon - Grenoble - Saint-Etienne
  - Marseille
  - Toulouse

Poljoprivreda

- prosječna veličina seoskog gospodarstva je 26,6 ha
- velika rascjepkanost zemljišnih posjeda, osobito na sjeveroistoku zemlje
- najvažniji proizvodi: šećerna repa, pšenica, kukuruz, ječam, krumpir, uljana repica i suncokret
- riža se uzgaja u delti rijeke Rhone
- važan uzgoj povrća – u donjem dijelu doline Rhone, Bretanji i široj okolici gradova
- **voćarstvo specijalizirano:**
  - **jabuke** – Bretanja i Normandija
  - **breskve, kruške, marelice, šljive i jagode** – sjeverni i središnji dio Francuske
  - **agrumi** – mandarine, naranče i masline – južni dio
  - **grožđe** (uz Italiju najveći proizvođač grožđa i vina na svijetu) – pokrajine Champagne, Burgundija, Alzas i Akvitanija

Stočarstvo

- glavne grane stočarstva su govedarstvo i ovčarstvo – mesne prerađevine, sir i mlijeko
- Danone i Lactalis (Dukat) – najveći proizvođači mliječnih proizvoda

Industrija

- ističe se raznolikošću, visokom tehnologijom i velikom koncentriranošću u pariškoj regiji
- **država ima velik udio u ključnim industrijskim granama:** crna metalurgija, automobilska ind., zrakoplovna ind. i ind. oružja
- **najznačajnije industrije:** aeronautika (Concorde zajedno sa Britancima), automobilska ind. (Renault, Citroen i Peugeot), kemijska, farmaceutska (Vichy, Garnier...) i ind. telekomunikacija (Alcatel, Thomson...)
- **crna metalurgija** – nalazišta u Loreni (Nancy)
- **obojena metalurgija** – u alpskom dijelu i u Pirinejima – aluminij, bakar, olovo, cink i nikal
- **industrija željezničkih vozila (lokomotiva i vagona)** – superbrzi vlakovi TGV
- **industrija oružja** (ratni zrakoplovi Mirage) i **industrijskih strojeva** (Peugeot, Renault i Citroen)
- **po broju zaposlenih i ostvarenoj dodanoj vrijednosti najznačajnija je prehrambena industrija** – pokriva domaće potrebe i izvozi skupe proizvode (vino, sir...)
- značajne su kemijska ind. (lijekovi), farmaceutska ind. i proizvodnja parfema
- tekstilna ind.- na sjeverozapadu – Pariz – svjetski centar mode
- velike francuske luke – industrijska središta: **Marseille, Le Havre i Dunkerque**

Tercijarne djelatnosti

- ostvaruje oko 2/3 BDP-a
- posebno se ističe **turizam** (oko 83 mil. turista – dobit od 54 mlrd. \$) – turistička velesila – **prva po broju turista u svijetu**
- duga turistička tradicija – od 19. st

- **glavna turistička područja:** Pariz, Azurna obala, Srebrna obala u Biskajskom zaljevu, dolina Loire, obale Normandije i Alpe
- osim turizma razvijen je promet i druge tercijarne djelatnosti

Regionalni razvoj i neravnomjeran gospodarski razvoj

- podjela na razvijeni (manji dio) i manje razvijeni (veći dio)
- Francuska je podijeljena na 22 gospodarsko planske regije i **8 uravnoteženih regionalnih središta** (s većim brojem manjih gradova):
  1. sjever: Lille, Roubaix, Tourcoing
  2. sjeveroistok: Nancy, Metz, Thionville
  3. središnji dio: Strasbourg – Alsace (Alsaz)
  4. jugoistok: Lyon, St. Etienne, Grenoble
  5. jug: Marseille, Provence (Provansa)
  6. jugozapad: Toulouse
  7. zapad: Bordeaux
  8. sjeverozapad: Nantes, St. Nazaire
- **razvijene regije:**
  - Ile de France (Pariška okolica) – gospodarsko i administrativno središte Francuske
  - regija Rhone – Alpes (Lyon glavni grad)
  - Nord-Pas-de-Calais – glavni grad Lille
  - Midi-Pyrenees – glavni grad Toulouse – centar aeronautike i zračne ind.
- ostali dijelovi su manje razvijeni i država primjenjuje strategije razvoja tih dijelova (Monnetovi planovi)
- modernizacija poljoprivrede i supstitucija neprofitabilnih industrijskih grana
- nacionalizacija nekih ind. pogona, dijelova željezničkog i zračnog prometa, banaka i rudnika ugljena – povećan broj radnih mjesta
- dobra povezanost zemlje
- multinacionalne tvrtke u Francuskoj:
  - Ford – Bordeaux
  - Motorola – Toulouse
  - IBM – Montpellier
  - Canon – Liffre
  - Sony – Bayonne

2.7 Italija

- POVRŠINA: 301 230 km²
- BROJ STANOVNIKA: 59 685 227 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 103 st/km²
- BDP (nominalni): 2014 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 33 115 USD (2012.)
- HDI: 0,881 (25. u svijetu)
- n = 9,06 ‰ (2012.)
- m = 9,93 ‰ (2012.)
- r = -0,87 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Rim
- jedna od najrazvijenijih zemalja na svijetu – članica G8
- administrativno je podijeljena na 20 regija

Prirodno – geografska obilježja

- većina teritorija nalazi se na poluotoku (Apeninski poluotok)
- Sicilijska vrata – širina 150 km – prolaz između Zapadnog i Istočnog Sredozemlja
- Alpe – nepovoljne za promet – probijene tunelima i prijevojima

Demografska obilježja

- 4. po broju stanovnika u Europi – 59,7 mil. st
- gušće naseljena obala i sjeverna Italija, a rjeđe naseljene Alpe i Apenini te Sardinija
- zbog poljoprivrednih problema u prošlosti, dosta Talijana se iselilo – Australija, SAD i J. Amerika
- u novije vrijeme dosta se useljava Azijata i Afrikanaca, te je prisutna migracija sa juga na sjever Italije
- prisutna deagrarizacija i deruralizacija
- etnički je homogena zemlja – Talijani čine 92,5% stanovništva; 7,5% Rumunji, Albanci, Marokanci, Kinezi, Ukrajinci i susjedni narodi
- **veći gradovi:** Rim, Milano, Napulj, Torino, Palermo, Genova, Bologna, Firenza, Catania, Bari i Venezia

Gospodarska obilježja Italije

SEKTOR DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA (%)	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a (%)
I.	3,9	2
II.	28,3	23,9
III.	67,8	74,1

Poljoprivreda

- poljoprivredna proizvodnja zadovoljava domaće potrebe i dio izvozi
- veća proizvodnja na sjevernim nizinama, dok je jug suši i manje se uzgaja
- u poljoprivredi je zaposleno 3,9 % stanovništva

Industrija

- vrlo rano razvila industriju
- nema dosta vlastitih ruda, pa to nadoknađuje uvozom – industrija razvijena na obalama
- hidroelektrane u Alpama
- eksploatacija metana u Padskoj nizini
- bakar – kod Livorna; olovo i cink na Sardiniji
- 75% energetske potrebe se uvozi (sirovine)
- proizvodnja automobila – Fiat, Alfa Romeo, Lancia, Ferrari
- zrakoplovna industrija, brodogradnja, proizvodnja strojeva, elektroničke i informatičke opreme (Olivetti), prehrambena ind., tekstilna ind., kemijska, keramička, ind. pokućstva i dr.
- trgovinski deficit radi uvoza sirovina nadomješta prihodima iz turizma i tercijarnog sektora
- velike razlike između razvijenog sjevera i nerazvijenog juga (20% nezaposlenih na jugu)
- razlike u mentalitetu između sjevera i juga Italije
- više od 50% industrijskih radnika radi na sjeveru
- poljoprivreda je razvijenija na sjeveru iako se manje ljudi bavi njom
- industrijski trokut: Milano – Torino – Genova
- industrijska područja oko Bologne i Firenze
- velika ulaganja države u smanjenje jaza između sjevera i juga nisu uspjela – problem je mentalni sklop stanovništva juga

Turizam

- važna gospodarska grana – 48 mil. turista godišnje – 44 mlrd. \$ prihoda
- 6. turistička zemlja u svijetu po broju gostiju
- Firenza – 7 mil. posjetitelja godišnje
- 3. mjesto u ostvarivanju prihoda – iza ind. strojeva i opreme te ind. tekstila i odjeće
- kulturno – umjetničke znamenitosti Italije važni za turizam

2.8 Regionalne razlike Italije

- s obzirom na gospodarski razvoj, razlikujemo 3 veće cjeline:
  1. Sjeverna Italija
  2. Srednja
  3. Južna Italija

Sjeverna Italija

- čine je Padska nizina i talijanski dio Alpi
- gospodarski pokretač Italije
- Padska nizina nastala je taloženjem sedimenta kojeg su donijele rijeke iz Alpi
- rijeka Po stalno donosi sediment i taloži ga na dnu – snježni vodni režim
- deltasto ušće koje se svake godine proširi nekoliko metara na račun Jadranskog mora
- dva tipa regija u Padskoj nizini:
  1. Pijemont i Lombardija –
    - na zapadu, prema Ligurskom moru
    - žarišta industrije i poljoprivrede
    - velegradovi Torino i Milano
    - **Torino** – tekstilna ind., elektronička, automobilska ind. (FIAT) – centar Pijemotna
    - **Milano** – glavno gospodarsko žarište Italije i centar najvažnije talijanske regije – Lombardije – snažna metalna ind., ind. strojeva, tekstilna ind., trgovački i financijski centar
    - na Ligurskom moru se ističe luka **Genova** i **La Spezia** – ratna luka i brodogradilište
  2. Emilia-Romagna i Veneto – na istoku, prema Jadranu
    - sušija klima
    - veliki centri: **Padova**, **Bologna**, **Trst** (Trieste) i **Venecija** (Venezia)
- sjever Italije ima velike hidroenergetske potencijale – radi Alpskih rijeka
- planinski pašnjaci u predalpskom području – kvalitetno stočarstvo
- Alpe – turistički potencijal (zimski turizam – skijališta)

Srednja Italija

- zahvaća dijelove jadranskog i tirenskog primorja te slabo naseljeni brdski i planinski dio Apenina
- poljoprivreda: vinogradi, voćnjaci, uzgoj povrća i žitarica
- veći gradovi smješteni uz prometnice koje povezuju jug i sjever Italije – **Firenza** (na rijeci Arno), **Rim** (na rijeci Tiber)
- reljefom dominiraju **Apenini** – najviši vrh **Gran Sasso** (2912 m)
  - Apenini su široki 50 do 60 km i lako su prohodni
  - slabo gospodarski iskorišteno područje
- na Jadranskom moru se ističe veći centar **Ancona**

Južna Italija (Mezzogiorno)

- obuhvaća područje južno do Rima i otoke Siciliju i Sardiniju – drugi naziv je Mezzogiorno
- gospodarski nerazvijen dio Italije – talijanski jug
- **Napulj** – najveći industrijski centar južne Italije, 2. talijanska luka po veličini
  - razvijena metalurgija, brodogradnja, prehrambena industrija
- **Reggio di Calabria** – trajektno luka za Siciliju
- **Sicilija** – od Calabrije odvojena **Mesinskim tjesnacom** (33 km dug; 3 – 16 km širok) – nastao tektonskim djelovanjem vulkana **Etna** (3323 m)
  - Sicilija ima blagu klimu i plodno tlo (vulkansko)
  - tragovi naseljenosti od antike – Rimljani i Grci
  - najnaseljenija je sjeverna i istočna obala
  - natapanje – šećerna trska, naranča, limun, vinova loza, pamuk i masline
  - važniji gradovi: **Catania** (rafinerija sumpora ispod Etne), **Siracusa** (luka za Afriku), **Messina** i **Palermo** (glavni grad Sicilije)
- **Sardinija** – nešto manja od Sicilija ali ima 4 puta manje stanovništva
  - siromašan kraj
  - stočarstvo (ovce i koze) važnije od poljoprivrede
  - **Cagliari** (glavni grad)
- ostali otoci: **Lipari** (vulkan **Stromboli**) i **Pantelleria**

3. REGIONALNI RAZVOJ OSTALIH VISOKO RAZVIJENIH ZEMALJA

3.1 Sjedinjene Američke Države

- POVRŠINA: 9 826 630 km²
- BROJ STANOVNIKA: 317 693 092 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 33 st/km²
- BDP (nominalni): 15 880 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 49 000 USD (2012.)
- HDI: 0,911 (11. u svijetu)
- n = 13,69 ‰ (2012.)
- m = 8,38 ‰ (2012.)
- r = 5,31 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Washington DC
- federalna republika sa 50 ravnopravnih saveznih država i 1 zaseban teritorij – District of Columbia (glvni grad)

Geografska obilježja

- jedna od najvećih država zapadne hemisfere – nalazi se na Sjevernoameričkom kontinentu
- sjeverni umjereni pojas (osim Aljaske i Havaja)
- izvrstan prometni položaj – Atlantski i Tihi ocean, Kanada na sjeveru i Mexico na jugu
- 50 saveznih država + teritorij glavnog grada + otoci u Tihom oceanu – Aleuti, Američka Samoa, Guam, Sjevernomarijanski otoci, Američki Djevičanski otoci i Portoriko (poseban status)
- **glavni gradovi saveznih država** nisu ujedno i najveći – određeni su prema geografskom smještaju unutar same države, s ciljem decentralizacije i policentričnim urbanim razvojem

Prirodna osnova

- razlikujemo **4 velike reljefne cjeline**:
  1. Priatlantska nizina
  2. Apalačko gorje (Appalachian)
  3. Velike središnje nizine
  4. Kordiljeri

Priatlantska nizina

- pruža se **istočnom i južnom obalom SAD-a** – od države Maine na sjeveru do Texasa na jugu
- nizina stvorena naplavinama sedimentnih stijena nošenih rijekama sa Appalachian gorja
- **fall line** – linija vodopada koja odvaja nizine od planinskog dijela – važna za hidrološko iskorištavanje
- najgušće naseljen dio zemlje – megalopolis **Bowash**

Apalačko gorje (Appalachian)

- pruža se paralelno s priatlantskom nizinom u smjeru sjeveroistok – jugozapad
- staro gorje građeno od metamorfni i sedimentnih stijena
- **sjeverni dio niži** (kaledonska orogeneza – kambrij i silur) a **južni dio viši** (hercinska orogeneza – devon i perm)
- najviši vrh Mt. Mitchell – 2037 m
- bogato rudama – ugljen – važno za industrijski razvoj
- velik broj nacionalnih parkova i bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta

Velike središnje nizine

- prostiru se oko porječja Mississippija
- na sjeveru dijelovi Kanadskog štita – Velika jezera (oko 250 000 km² – najveća povezana jezerska cjelina na svijetu)
- kanal **St. Lawrence Seaway** – povezana Velika jezera sa Atlantskim oceanom
- **Mississippi** – od Minneapolisa do New Orleansa plovni – spaja sjever i jug SAD-a
  - najduža američka rijeka
  - nanosi svake godine do 20 m materijal u Meksički zaljev i tako produžuje svoju deltu
- u središnjem dijelu – plato **Ozark** i planine **Quachita** (nastavak Apalačkog gorja) – bogati rudama i geotermalnim izvorima
- **Veliki ravnjaci** – zapadno od Mississippija – približavajući se Stjenjaku prelaze u stepe – stočarsvo

Kordiljeri

- obilježava reljef zapadnog dijela SAD-a
- česte postvulkanske pojave – gejziri – NP Yellowstone
- bogato rudama – zlatna groznica u 19. st
- danas mnogi pusti gradovi – ghost towns – kao svjedoci razdoblja zlatne groznice
- planinski lanci: Stjenjak, Primorsko gorje, Sierra Nevada, Kaskadsko gorje i između planinskih lanaca nalaze se sušne zavale (Velika zavala) i ravnjaci (Colorado, Hills, Columbia)
- malo padalina (zavjetrina Stjenjaka) – polupustinjski i pustinski kraj – oskudna vegetacija

Klimatska podjela SAD-a

- nekoliko klimatskih tipova:
  - klima tundre (ET) – najsjeverniji dijelovi Aljaske
  - borealna klima sa svježim ljetom (Dfc) – južni dijelovi Aljaske
  - umjereno topla kišna klima (Cfa) – jugoistočni dijelovi SAD-a
  - suha stepska (B) i pustinska klima – jugozapadni dijelovi
  - Sredozemna klima s toplim ljetom (Csb) – južni dijelovi Kalifornije
  - prašumska klima (Af) – krajnji jug Floride (NP Everglades)
- **važni klimatski modifikatori su pružanje reljefa Kordiljera i Apalačkog gorja i cirkulacija zračnih masa**
- meridijalan položaj Kordiljera i Apalačkog gorja – stvara „lijevak“ u sredini SAD-a koji zimi omogućuje prodor hladnih masa od sjevera prema jugu, a ljeti prodor toplog zraka od Meksičkog zaljeva prema Kanadi
- tijekom proljeća i jeseni zračne mase se dodiruju i stvaraju **tornada** (eng. twister) – **Aleja tornada** – središnji dio SAD-a
- jugoistočni dijelovi SAD-a su pod utjecajem **tropskih ciklona (harikena)** – uzrokuju goleme gospodarske štete
- pacifička obala pod utjecajem zapadnih vjetrova ima dosta padalina
- **količina padalina** – istočni vlažniji i zapadni suši dio SAD-a – granica je oko 100° z.g.d. – tzv. **Linija smrti**

Demografska obilježja

- prije doseljenja Europljana – starosjedioci Indijanci – naselili Ameriku prije 20 000 god – u razdoblju zadnje oledbe kada su bile spojene Azija i Amerika preko Beringovog prolaza
- nakon 1492. Sj. Ameriku naseljavaju uglavnom Englezi, a nešto manje Francuzi i Nijemci
- 1776. proglašavaju neovisnost od engleske krune – nastaje SAD (deklaracija nezavisnosti)
- useljavaju ostali europski narodi – Skandinavci, Hrvati, Talijani, Nijemci, Španjolci, Židovi...
- krajem 20. st velik broj useljenika iz Latinske Amerike – **Hispanoamerikanci** – 48 mil. – **15% populacije SAD-a**
  1. najviše ih dolazi iz Meksika, Portorika i Kube, a naseljavaju južne države – Kaliforniju, Texas i Floridu
- crnci „naseljavaju“ SAD u 16. st kao roblje iz Afrike – **Afroamerikanci**

- 1. većinom su naseljavali južne krajeve SAD-a – rad na plantažama pamuka
- Azijati – Japanci i Kinezi naseljavaju kasnije i manje ih je - velike zajednice Kineza u San Franciscu i New Yorku
- SAD ima oko 318 mil. st., a godišnja stopa rasta je 0,9% - visoka stopa rodnošći (13,7 ‰ – uglavnom Hispanoamerikanci i Afroamerikanci)
- jedna od karakteristika američkog naroda je velika pokretljivost – u prosjeku 11 puta u životu
  - 1. unutrašnje migracije sa sjevera (Snow belt) na jug (Sun belt)
- brojni tehnopolisi i razvoj turizma na jugu privlače velik broj ljudi u te krajeve
- prosječna gustoća naseljenosti je 33 st/km²
- najgušće naseljen sjeveroistok i sjever (oko Velikih jezera) i obalna zona Kalifornije; najslabije naseljena Aljaska te planinski i pustinski dijelovi
- stanovništvo većinom živi u gradovima – 82% (65% u 335 metropolitanskih područja)
- megalopolis Bowash – od Bostona do Washingtona

3.2 Gospodarska obilježja SAD-a

- najveći BDP na svijetu (16 000 mldr. \$) – duplo veći od Kine i 4,5 puta veći od Njemačke, 8 puta veći od Ruske Federacije
- godišnji rast BDP-a – 2,8%
- BDP per capita – 49 000 \$
- činitelji gospodarskog razvoja i visokog životnog standarda:
  - 1. **prirodni resursi**
    - velike zalihe ruda, nafte i plina te dobra prometna povezanost (Atlantski i Tihi ocean te rijeke)
  - 2. **radna snaga**
    - oko 155 mil. zaposlenih – dosta visokoobrazovanih koji su omogućili razvoj visoke tehnologije koja je ključ uspjeha SAD-a
  - 3. **povijesni razlozi**
    - od Američkog građanskog rata nije bilo ratova na američkom tlu, nije bilo feudalizma i duga demokratska tradicija
  - 4. **organizacija rada**
    - organizacijska hijerarhija
    - brojne male tvrtke koje zapošljavaju do 500 radnika – **52% radnika** zaposleno u malim tvrtkama
  - 5. **slobodno tržište i poduzetništvo**
    - država potiče slobodu tržišta i provodi sustav slobodnog poduzetništva
    - brzo otvaranje tvrtki i poticanje konkurencije – **antimonopolistički zakon** (ako neka tvrtka zauzme preko 30% tržišta – primjer sa Googleom, AT&T, Microsoftom i drugim tehnološkim divovima)

Gospodarska grane

SEKTOR DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA (%)	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a (%)
I.	0,7	1
II.	20	19
III.	79	80

Primarni sektor

Poljoprivreda

- ostvaruje veliku proizvodnju i hrani pola svijeta
- **1,8 mil. km² obradive površine** – 6 puta veće od površine Italije i 7 puta veće od površine UK-a
- komercijalne farme sa velikim posjedima – oko 300 ha u prosjeku
- moderna mehanizacija, korištenje kemikalija i obrazovani proizvođači (farmeri)
- veliko domaće tržište, višak se izvozi
- **specijalizirani agrarni pojasevi (beltovi)** – uzgoj po pojasevima određenih klimatskih i pedoloških obilježja
- **monokulturni uzgoj po pojasevima:**
  - pojas krmnog bilja i voća te proizvodnja mlijeka – oko Velikih jezera
  - žitni pojas (pšenica i kukuruz) i proizvodnja mesa – južno od Velikih jezera između rijeka Ohio i Missouri
    - Chicago – najveća burza stoke na svijetu
  - pojas pamuka, duhana, arašida, soje i voća – uz Meksički zaljev
  - krumpir i voće – zapadne države – Idaho (krumpir), Washington i Kalifornija
    - dolina Napa u Kaliforniji – uzgoj vinove loze i proizvodnja vina
  - komercijalno ekstenzivno stočarstvo (rančevi) – zapadni prostori prerije i Stjenjak
    - natjecanja u rodeu – od Austina (Texas) do Calgaryja (Alberta, Kanada)
- SAD je jedan od najvećih proizvođača **kukuruza, mlijeka, soje, maslaca, mesa, voća, agruma, pšenice, riže, pamuka i duhana**

Ribarstvo

- razvijeno ribarstvo – 3. zemlja na svijetu po ulovu morske i slatkovodne ribe (Kina i Peru su ispred) – 5,4 mil. tona ribe
- **ribolovna područja:**
  - sjeveroistočna obala – lososi, rakovi i školjke
  - Meksički zaljev – škampi
  - pacifička obala – tune
- veliki zahtjevi tržišta za ribom, pa se znatan dio ribe uvozi

Šumarstvo

- razvijeno na planinskom zapadu – Stjenjak
- ne zadovoljava domaće potrebe pa se uvozi iz Kanade – papir i građevno drvo
- američke kuće se grade od drveta pa je velik zahtjev za drvnom građom – montažne kuće koje se montiraju za 3 dana (u Austriji za 14 dana)

Sekundarni sektor

- velika naftna bogatstva – Teksas, Oklahoma, Aljaska i Kalifornija
- najveći uvoznici nafte – radi velikih potreba i radi čuvanja vlastitih rezervi
- veliki proizvođači zemnog plina – Meksički zaljev i Aljaska

Industrija

- industrija raznolika i tehnološki napredna
- vodeći u svijetu u industrijskoj proizvodnji – automobilska (General Motors, Ford), ind. računala (IBM, HP, Apple), ind. mobitela (Motorola), proizvodnja hrane, papira, energije, kemijska, elektronička i vojna ind.
- industrija visoke tehnologije koncentrirana u tehnološkim parkovima – Silicijska dolina najpoznatija
- **tri velike industrijske regije:**
  1. sjeveroistok
  2. uz Meksički zaljev
  3. uz Tihi ocean

Tercijarni sektor

- ističu se promet, turizam, trgovina i računalstvo

Promet

- više od 225 000 km željezničkih pruga; 75 000 km autocesta; 15 000 zračnih luka
- 78 automobila na 100 stanovnika – specifičnost američkog načina života
- velik značaj telekomunikacijskog prometa
  - 146 mil. fiksnih linija
  - 280 mil. korisnika mobitela
  - 2 200 TV postaja / 4 800 radio postaja
  - Internet koristi više od 75% stanovništva

Turizam

- druga zemlja po broju turista u svijetu (prva je Francuska)
- oko 70 mil. turista godišnje
- najviše se posjećuju veliki gradovi (New York, Chicago, Los Angeles, Miami) i savezne države Florida, Havaje i Kaliforniju
- više od 90 nacionalnih parkova (Yellowstone, Great Smoke Mts., Grand Canyon, Yosemite), zabavnih parkova, festivala, povijesnih spomenika i dr.

Novčarstvo

- najveće svjetske banke imaju središta u SAD-u
- SAD ima negativnu **trgovinsku bilancu i ostvaruje najveći deficit na svijetu** – izvoz: 1 545 mlrd. \$; uvoz: 2 275 mlrd. \$; **deficit: oko 700 mlrd. \$**

3.3 Regionalna podjela SAD-a

- SAD možemo podijeliti na 8 regija:
  1. Nova Engleska
  2. Srednjoatlantske države
  3. Jug
  4. Srednji zapad
  5. Jugozapad
  6. Stjenjak
  7. Tihooceanska obala
  8. Nove zemlje

Nova Engleska

- **najmanja** i gusto naseljena regija SAD-a – sjeveroistok (Atlantska obala)
- 6 saveznih država: **Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut i Rhode Island**
- rana urbanizacija (Boston – 1603.), blizina Europe, otvaranje prvih američkih sveučilišta (Harvard, Yale) – utjecalo na razvoj ove regije
- 1775. pobuna protiv Engleza – rat za samostalnost
- u 19. st razvoj prometa i industrijalizacije – najprivlačniji dio svijeta – useljavaju Irci
- najveći grad Boston
- regija je orijentirana na trgovinu, znanost, novčarstvo, ribarstvo i turizam

Srednjoatlantske države

- obuhvaća savezne države **New York, New Jersey i Pennsylvaniju**
- najgušće naseljena regija SAD-a
- razvio se u 19. st kada je otvoren **kanal Erie** – prometna veza između istočne obale i Srednjeg zapada
- otkrivanjem ugljena u Apalačkom gorju započinje industrijalizacija i urbanizacija
- razvijaju se veći gradovi – New York (najveći grad regije i cijelog SAD-a), Philadelphia, Pittsburgh i Buffalo
- **New York** - osnovan 1626. – kupljen od Indijanaca za 1000 \$ - prvo se zvao New Amsterdam, a zatim od 1664. kada ga preuzimaju Englezi, mijenjaju ime New York

Jug

- proteže se od **Mason-Dixonove linije** (granica Pennsylvanije i Marylanda) duž atlantske obale i Meksičkog zaljeva do Texasa
- obuhvaća 14 saveznih država i glavnih gradova (Washington D.C.)
- Mason - Dixonova linija – granica ustanovljena u 18. st koja je dijelila slobodne i ropske države – danas se koristi kao termin koji označava granicu između sjevera i juga SAD-a (jug – „old Dixie“)
- sastoji se od dva dijela –
  1. sjeverne države
    - **Arkansas, Kentucky, North Carolina, Tennessee, Virginia, West Virginia, Delaware i Maryland**
    - stanovništvo anglosaksonskog, protestantskog podrijetla
    - naziva se Biblijski pojas
    - country glazba, šume i doline
  2. južne države (Deep south)
    - **Lousiana, Mississippi, Alabama, Georgia, South Carolina i Florida**
    - stare države zasnovane na plantažnoj proizvodnji pamuka - robovi
    - nafta i modernizirana poljoprivreda
    - Florida – turizam
    - najznačajniji gradovi: **Washington, Baltimore, Atlanta, Miami, Orlando i New Orleans**

Srednji zapad (Midwest)

- između Velikih jezera (**Superior, Michigan, Huron, Erie i Ontario**), i Kanade na sjeveru i države Kansas na jugu
- sjeverni dio je industrijaliziraniji i urbaniziraniji od južnog koji je pretežno agraran
- obuhvaća 12 država: **Illinois, Indiana, Iowa, Kansas, Michigan, Minnesota, Missouri, Nebraska, North Dakota, South Dakota, Ohio i Wisconsin**
- ravničarski kraj – farme beltova – pšenica, kukuruz i miješane kulture
- ovaj dio SAD-a je „lonac za taljenje“ jer ovdje žive brojni doseljenici iz svih krajeva starog svijeta
- poslovno i prometno središte je **Chicago** (3. grad po veličini u SAD-u)
  - najstariji neboder, velika burza prehrambenih proizvoda, jedna od najvećih svjetskih zračnih luka – O'Hare
- uz obale Velikih jezera – **Detroit** (svjetski centar automobilske ind.), **Cleveland** (središte crne metalurgije i petrokemije), **Milwaukee** (prehrambena ind. – grad piva) i luka **Duluth**
- ostali važni gradovi: Minneapolis, St. Paul, St. Louis, Cincinnati, Columbus, Kansas City i Indianapolis

Jugozapad

- 1848. otkupljen od Meksika
- države: **Texas, New Mexico, Arizona i Nevada**
- danas 25% stanovništva su Meksikanci useljenici
- prije dolaska Europljana, na ovom području su bile brojna indijanska plemena: Anasazi, Navajo i Apaši

- u 19. st su poubijani i raseljeni u rezervate diljem SAD-a (najveći rezervat Navajo indijanaca na tromedi Arizone, Novog Mexica i Utaha)
- suhi kraj navodnjavan iz Stjenjaka – Divlji zapad
- najrazvijenija država juga je Texas – proizvodnja nafte i plina, uzgoj stoke, razvijena ind. visoke tehnologije i uslužne djelatnosti
- velika važnost turizma - brojni nacionalni parkovi – Grand Canyon, Big Bend, Carsbad Caverns, Guadalupe Mts...
- Nevada – važan turizam igara na sreću – kockarnice u Las Vegasu
- najvažniji gradovi regije: Dallas, Huston, San Antonio, Phoenix i Albuquerque

Stjenjak

- rijetko naseljeni suhi i visoki ravnjaci te planine i visoravni Stjenjaka
- obuhvaća države: **Montana, Idaho, Wyoming, Utah, Colorado i Oklahoma**
- oštrija klima i nepovoljan reljef
- stočarstvo, rudarstvo i turizam
- Yellowstone – **najstariji i najposjećeniji** nacionalni park na svijetu – 1872.
- u Coloradu ima dosta ghost towns – ostatci rudarskih naselja
- Utah – prvi su je naselili mormoni – utemeljili **Salt Lake City** (središte države Utah)
- ostali važni gradovi: Denver (najveći grad regije, prometno, financijsko i kulturno središte Stjenjaka) i Oklahoma City („svjetski centar nafte“)

Tihooceanska obala

- države **Kalifornija, Oregon i Washington**
- „prozor“ prema Aziji i azijskim tigrovima
- Kalifornija – „zlatna država“ (golden state) – povoljan položaj, povoljna klima, moderna poljoprivreda, rudarstvo (nafta, plin i zlato), elektronička industrija (Silicijska dolina), filmska industrija (Hollywood), turizam i visok životni standard
  - Kalifornija je toliko gospodarski snažna da bi sama mogla bit članica G8
  - nalazi se na dodiru tihooceanske i sjevernoameričke litosferne ploče – opasno područje
- Oregon i Washington – šumovite države, rijetko naseljene, vlažna klima i uzgoj voća (jabuka)
- **Seattle** (država Washington) - računalna ind. (Microsoft) i ind. zrakoplova (Boeing)
- ostali gradovi: **Los Angeles** (najveći u regiji, 2. u SAD-u – 12 mil. st), **San Francisco, San Diego i Portland** (Oregon)

Nove zemlje

- pripadaju joj izolirane države Aljaska i Havaji
- **Aljaska** je najveća savezna država po površini - 1,7 mil. km²
  - velika bogatstva nafte, plina i zlata
  - naziva se država posljednje granice (Last Frontier) – oko 730 000 stanovnika – oko 1 st/km²
  - glavni grad **Juneau** (oko 30 000 st) a najveći **Anchorage** (oko 275 000 st) – do Juneaua se može doći samo brodom ili zrakoplovom
  - ribarstvo, šumarstvo i turizam
  - Aljaska je bila dio Rusije, a SAD ju je 1867. kupio za 7,2 mil. \$
- **Havaji** – najmlađa savezna država – od 1959. – 50. savezna država
  - 8 otoka i oko 120 otočića, sprudi i grebena u Tihom oceanu
  - otkrio ih je James Cook – 1774.
  - vulkanski otoci
  - najveći otoci: **Hawaii, Maui i Oahu**

- strateški položaj u Tihom oceanu – vojne baze
- gospodarstvo se zasniva na poljodjelstvu (tropske kulture – ananas, papaja, banane, kava i šećerna trska), ribarstvu, turizmu (nacionalni parkovi, toplo more i pješčane plaže) i uslužnim djelatnostima (vojska, financije i trgovina)
- najveći grad **Honolulu** (oko 380 000 st)

3.4 Kanada

- POVRŠINA: 9 984 670 km²
- BROJ STANOVNIKA: 34 901 178
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 3 st/km²
- BDP (nominalni): 1809 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 51 600 USD (2012.)
- HDI: 0,937 (8. u svijetu)
- n = 10,28 ‰ (2012.)
- m = 7,98 ‰ (2012.)
- r = 2,30 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Ottawa
- druga država u svijetu po površini (1. je Ruska Federacija)
- natpis na grbu „*Od mora do mora*“

Reljefne cjeline

- reljefno se može izdvojiti 6 cjelina:
  1. Kordiljeri
  2. Velika ravnica
  3. Arktički otoci
  4. Kanadski štit
  5. Apalačko gorje
  6. Nizine rijeke St. Lawrence i Velikih jezera

Kordiljeri

- mladi lanac nabranih planina – prosječna visina 3000 do 4000 m
- podijeljen u nekoliko planinskih pojaseva koje razdvajaju visoravni i zavlale
- nepovoljna klima, neplodno tlo, obilje šume – slabo naseljeno

Velika ravnica

- prostire se od Velikih jezera do Kordiljera
- područje prerije (visokih travnjaka) – tlo crnica – agrarno iskoristivo
- nalazišta nafte i plina (pokrajina Alberta)

Arktički otoci

- prostor sjevernog polarnog kruga – između Hudsonovog zaljeva, Beaufortovog mora i Davisovog prolaza
- klima tundre
- slabo naseljeno – pretežno Inuiti (Eskimi)

Kanadski štit

- najveća i najstarija regija – najstarije stijene
- niski, rudom bogati brežuljci – zaravnjen reljef

- „riznica Kanade“ – velika nalazišta željeza, bakra, kobalta, nikla i urana

Apalačko gorje (Appalachian)

- staro gromadno gorje – sjeverni dio pripada Kanadi
- bogato rudama – ugljen, gips i azbest
- prekriveno bjelogoričnom šumom

Nizina rijeke St. Lawrence i Velikih jezera

- najmanji i najgušće naseljeni dio Kanade
- plodan i šumovit prostor – vlažna borealna klima
- dobra prometna povezanost s Atlantikom (kanal St. Lawrence)
- središte kanadske industrije
- ovdje se nalaze najveći gradovi Kanade: Toronto, Montreal, Ottawa, Hamilton, Quebec...

Demografska obilježja

- u Kanadi živi **oko 35 mil. st.** – prosječna gustoća naseljenosti je oko **3 st/km²**
- stanovništvo živi većinom u uskom, 200 km širokom pojasu, klimatski povoljnom, na granici sa SAD-om – tu živi oko 80% stanovništva Kanade
- većina stanovništva živi u gradovima – 81%
- 25 metropolitanskih područja – najveći: **Toronto, Montreal, Ottawa, Vancouver, Calgary, Quebec i Edmonton**
- **britanskog** podrijetla je **28%** stanovništva, **francuskog 23%**, ostalih Europljana 15% i 6% Afrikanaca, Azijata i Arapa, a samo 2% su starosjedioci – Indijanci i Inuiti – ostalih 26% posto su miješanog podrijetla
- službeni jezik je Engleski – 78% stanovništva ga govori; 22% Kanađana govori Francuski (pokrajine Quebec i New Brunswick)
- 1867. se osamostalila od Engleske
- oko 250 000 Hrvata živi u Kanadi – Totonto, Vancouver i Mississauga

Upravno-politička podjela Kanade

- sastoji se od **10 provincija i 3 teritorija**
- provincije imaju veći stupanj autonomije od teritorija
- provincije i teritoriji nalaze se u sklopu **5 velikih geografskih regija**:
  1. Atlantske provincije
  2. Središnje provincije
  3. Kanadski srednji zapad
  4. Kanadski daleki zapad
  5. Kanadski daleki sjever

Atlantske provincije

- obuhvaća provincije: **Newfoundland, Labrador, Nova Scotia, Prince Edward Island i New Brunswick**
- najstarije provincije – niska stopa naseljenosti
- **Newfoundland i Labrador** – velika stopa nezaposlenosti
  - ribarski kraj – Newfoundland – „zemlja riba“
  - **Labrador** – rudarstvo, prerada drveta (javor) i turizam
- **Nova Scotia** – velike amplitude plime i oseke – zaljev Fundy do 21 m
  - ribarstvo, šumarstvo i rudarstvo
  - oko 900 000 stanovnika
- **Otok Princa Edwarda** – najmanja kanadska provincija (5 600 km²)
  - oko 150 000 stanovnika

- plodno tlo – uzgoj žitarica i stoke
- ulov jastoga i školjkaša
- najveći svjetski estuarij – rijeka St. Lawrence
- **New Brunswick** – nazvan po doseljenicima iz Njemačke (Braunschweig)
  - kasnije su je naselili britanski prebjezi iz SAD-a
  - brojni potoci i šumoviti brežuljci – sličan krajolik Novoj Engleskoj u SAD-u
  - golema rudna bogatstva – cink, olovo, treset i bizmut
  - razvijena poljoprivreda – žitarice i voće
  - oko 730 000 stanovnika – visok standard

Središnje provincije

- uključuje provincije **Ontario i Quebec**
- najveće, najnaseljenije i najrazvijenije kanadske provincije
- **Quebec** – najveća kanadska provincija
  - većinom naseljeno francusko stanovništvo
  - „Prekrasna provincija“ – radi ljepote krajolika i francuske arhitekture
  - **najstariji kanadski grad Quebec** – utemeljili ga Francuzi 1608. godine
  - **Montreal** – najveći grad Quebeca i drugi po veličini kanadski grad (oko 3,8 mil. st) – uz rijeku St. Lawrence
    - intelektualno i kulturno središte Kanade
  - u Quebecu je jaka separatistička struja – 80% Francuzi i katolici koji se ne osjećaju Kanađanima (protestantima)
- **Ontario** – druga po veličini kanadska provincija
  - najmnogoljudnija – oko 13,5 mil. st
  - industrijsko i poljoprivredno središte zemlje
  - velika rudna, šumska i vodna bogatstva
  - blizina Velikih jezera i SAD-a
  - provincija ostvaruje 1/3 kanadskog BDP-a
  - **Toronto** – najveći grad provincije i čitave Kanade
  - **Ottawa** – glavni grad Kanade
  - vodopadi Niagare – simbol Ontaria

Kanadski srednji zapad

- ravničarski kraj
- provincije **Manitoba, Saskatchewan i Alberta**
- počinje se tek u 20. st naseljavati – britanski protestanti
- **Manitoba** – „žitnica zemlje“
  - južni dijelovi - velike farme (u prosjeku 361 ha) na kojima se uzgajaju žitarice, povrće te proizvodi mlijeko
  - ostatak provincije prekriven je šumama i bogati rudama
- **Saskatchewan** – sjeverni dio provincije pust – bogat rudama (**uranijeva ruda – najveća svjetska nalazišta**), naftom i plinom
  - južni dio provincije uzgaja žitarice (monokulturni uzgoj)
- **Alberta** – između Stjenjaka i prerije
  - u prošlosti poznata po krznu, danas po **stočarstvu** (najveći kanadski proizvođač mesa), **poljoprivredi** (pšenica i ječam) i **rudarstvu**
  - 1947. u blizini Edmuntona otkrivena nafta – gospodarski procvat provincije
  - veći gradovi: **Calgary i Edmunton**

Kanadski daleki zapad

- čini je provincija **British Columbia**
- **najljepši dio Kanade** – brojni nacionalni parkovi (Banff, Glacier), šume i netaknuta priroda
- malobrojno stanovništvo – većinom u **Vancouveru** (najveća kanadska luka na Pacifiku)
- uslužne djelatnosti, rudarstvo, ribarstvo i šumarstvo

Kanadski daleki sjever

- malobrojno stanovništvo na krajnjem sjeveru Kanade – uglavnom Inuiti
- obuhvaća savezne teritorije: **Yukon, Nunavut i Sjeverozapadni teritoriji**
- lov, ribolov i trgovina krznom
- ljeti turizam
- nalazišta ruda, nafte i plina

Gospodarska obilježja

- članica G8
- golemi prirodni resursi (nafta, plin, rude, šume, vode, plodno tlo, ribe), kvalificirana radna snaga, blizina SAD-a, članica NAFT-e
- snažan gospodarski rast nakon 2. svj. rata
- 10. u svijetu po BDP-u – 1809 mlrd. USD / 51 600 BDP per capita

SEKTOR DJELATNOSTI	UDIO U BDP-u
I.	2%
II.	27%
III.	71%

- **izvozi:** prehrambene i industrijske proizvode, rudna bogatstva, drvo i ribu
- **uvozi:** vozila i strojeve, proizvode industrije i visoke tehnologije
- trgovinski deficit od 22 mlrd. USD
- glavni trgovinski partneri SAD (75% izvoza), Japan, Meksiko, Kina i UK
- najveća ulaganja u Kanadu – SAD, UK, Japan i Njemačka

3.5 Japan

- POVRŠINA: 377 835 km²
- BROJ STANOVNIKA: 126 369 413 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 334 st/km²
- BDP (nominalni): 5 984 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 47 000 USD (2012.)
- HDI: 0,912 (10. u svijetu)
- n = 8,39 ‰ (2012.)
- m = 9,15 ‰ (2012.)
- r = -0,76 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Tokyo (stara kraljevska prijestolnica Kyoto)
- **Zemlja izlazećeg Sunca** (Nippon ili Nihon) – nalazi se na krajnjem istoku Azije (Daleki istok)
- sastoji se od oko 6500 otoka (većina u arhipelagu Ryu Kyu) i pruža se u duljini od 2500 km
- 4 velika otoka: **Hokkaido, Honshu, Kyushu i Shikoku**

Hokaido

- najsjeverniji i drugi po veličini japanski otok
- hladna klim i divljina – slabo naseljen
- **mliječno govedarstvo, proizvodnja sira i maslaca** (80% japanske proizvodnje)
- razvijeno ribarstvo i drvna industrija

Honshu

- najveći, najnaseljeniji i najrazvijeniji japanski otok
- većinom planinski – Japanske Alpe
- brojna naselja na obali – litoralizacija
- glavnina ind. regija smješteno je na ovom otoku

Kyushu

- najjužniji od velikih japanskih otoka
- brežuljkast otok
- bogat ugljenom i ima povoljne klimatske uvjete za bavljenjem poljoprivredom

Shikoku

- najmanji od velikih japanskih otoka
- šumovit i brežuljkast otok
- ribarstvo, šumarstvo i uzgoj voća, riže, duhana i soje
- Japanski otoci su međusobno dobro povezani – tunelima i mostovima su spojeni svi otoci u jednu cjelinu
  - podmorski tunel Seikan (54 km – 2. po veličini u svijetu; **Gotthard** (Švicarska) - najveći na svijetu – 57 km) i viseći most Naruto – spajaju Honshu i Shikoku

Reljef

- Japan je prilično nestabilno područje – dio **Pacifičkog vatrenog prstena** - na dodiru 4 litosferne ploče – Euroazijska, Pacifička, Filipinska i Sjevernoamerička – oko 1500 potresa godišnje
- Japan ima 108 aktivnih i oko 140 ugaslih **vulkana**
- vulkan Fuji („sveto brdo“) – sveta planina/vulkan za Japance – najviša planina Japana – 3776 m – nacionalni park
- Japan je gorovita zemlja – **75% površine zemlje čine planine**
- **Japanske Alpe** – protežu se otokom Honshu – sastoje se od 3 dijela: Sjeverne (planine Hida), Srednje (planine Kiso) i Južne Alpe (planine Akaiši)
- **25%** površine su nizine – uglavnom uz obalu
- zbog nedostatka površina za poljoprivredu, prehrana Japanaca se dosta oslanja na morsku hranu

Klima

- razlika u vlažnosti između sjevera i juga Japana
- klimatski modifikatori koji utječu na klimu Japana:
  - geografska širina (izduženost zemlje u smjeru sjever-jug)
  - utjecaj hladne Ojo Šijo i tople Kura Šijo morske struje
  - vlažni ljetni i suhi zimski monsoni
- izdvajaju se 3 klimatska tipa:
  - **vlažna borealna klima** (snježno-šumska) – otok Hokaido
    - zime hladne s puno snijega, a ljeta svježja
  - **umjereno topla vlažna klima** – najveći dio Japana
    - zime hladne i kratke, ljeta vruća i vlažna
    - krajem lipnja i početkom srpnja nastupa kišna sezona – pušu monsoni

- **sinijska klima** – na krajnjem jugu Japana – arhipelag Ryu Kyu
- tople zime i vruća ljeta s obilnim padalinama tijekom cijele godine

Vegetacija

- posljedica ovakvih klimatskih faktora (velika količina padalina) uvjetovalo je rasprostranjenost šuma – 64% teritorija je pod šumama
- sjever – crnogorične i mješovite šume
- jug – bjelogorične i bambusove šume

Demografska obilježja

- gustoća naseljenosti – 334 st/km² (u naseljenom području 1500 st/km²)
- na 2% površine živi polovica stanovništva
- najgušće naseljene obale otoka Honshu
- velik udio starog stanovništva (više od 65 god.) – 24%; mladog do 15 god. – 14%
- niska rodnost i smrtnost, negativan prirodni prirast
- prema etničkom sastavu zemlja je homogena – **99% Japanci** i 1% ostali (Koreanci, Kinezi, Brazilci i Filipinci)
- stroga imigracijska politika
- stranci se ne mogu prilagoditi japanskom mentalitetu
- na Hokaidu živi starosjedilačko stanovništvo – Ainu – bijelci
- u gradovima živi oko 2/3 stanovništva
- Tokijski megalopolis uključuje gradove: **Tokyo, Yokohama, Nagoja, Osaka, Kyoto i Kobe**
- visok stupanj pismenosti – 99% stanovništva – velik broj stanovništva ima završenu srednju ili fakultet

3.6 Gospodarska obilježja Japana

- 3. zemlja u svijetu po veličini BDP-a – 6 000 mlrd. USD
- BDP per capita – 47 000 USD – 18. na svijetu
- nagli gospodarski rast u drugoj polovici 20. st – u zadnje vrijeme stagnira
- 2 razdoblja gospodarskog razvoja Japana:
  1. od sredine 19. st do 1938.
    - Japan je bio izolirana zemlja
    - SAD ih prisiljavaju na otvaranje
    - modernizira se gospodarstvo – industrijalizacija
    - moderni strojevi, prometno povezivanje, elektrane, čeličane, vojna industrija...
    - nakon 1. svj. rata raste imperijalizam i Japan ulazi u rat i kapitulira – „Bogata zemlja, jaka vojska“
  2. razdoblje tijekom 1950-ih i 1960-ih
    - izlazi kao gubitnik u 2. svj. ratu
    - napredak nastupa za vrijeme Korejskog rata (1950-ih) kada služi kao logistička baza UN-u
    - „Japansko gospodarsko čudo“ – gospodarski oporavak Japana – godišnji rast BDP-a od 9%

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a
I.	1 %	4 %
II.	27 %	26 %
III.	72 %	70 %

Činitelji gospodarskog čuda Japana

1. radna snaga
  - odgovornost i odanost poduzećima za koje rade

- rade za dobrobit države, poduzeća pa tek onda svoju dobit
  - niža cijena rada u odnosu na ostale razvijene zemlje što čini japanske proizvode konkurentnije na tržištu
2. organizacijske sposobnosti
    - među najboljim organizatorima na svijetu
    - unaprijedili su industrijsku proizvodnju – male tvrtke dobro povezane u velike sustave
    - disperzirani ili konfederativni sustav proizvodnje – velike tvrtke (Sony, Toyota, Honda i dr. se sastoje od međusobno povezanih manjih tvrtki
    - JIT (just in time) sustav – „upravo na vrijeme“ – roba ne stoji dugo na skladištu već se isporučuje i proizvodi kad je potrebna
  3. litoralizacija
    - radi nedostatka ruda, okrenuo se na uvoz – snažna trgovačka mornarica
    - 3. mjesto na svijetu po broju izgrađenih brodova (1. Korea; 2. Kina)
  4. orijentacija prema elektronici i tehnološki naprednoj industriji
    - u početku su kopirali i usavršavali tuđe proizvode (sve naprave manje)
    - kasnije stvaraju svoje proizvode (Playstation, Blue Ray, Nintendo, roboti, automobili...)
  5. velika ulaganja u znanost i obrazovanje
    - znanje i obrazovanost stanovništva je strateški cilj Japana
    - znanjem nadoknađuju nedostatak prirodnih resursa
    - velika ulaganja u istraživanja
    - godišnje najviše izuma se registrira u Japanu – najviše prijavljenih izuma na svijetu ima Mitsubishi
  6. ograničena poslijeratna ulaganja u vojsku i gospodarska pomoć SAD-a
    - nakon 2. svj. rata zabranjeno mu je veliko ulaganje u vojsku – do 1% BDP-a
    - pogodovalo je razvoju znanosti (manja ulaganja u vojsku, veća u znanost)
    - Korejski rat pokrenuo je velika ulaganja u Japan – logistička baza UN-u (SAD)
- tercijarni sektor ostvaruje oko 75% BDP-a – bankarstvo, promet i trgovina
  - snažna industrijska proizvodnja – 25% zaposlenih i oko 25% BDP-a
  - **najvažnije industrijske grane:** crna i obojena metalurgija, brodogradnja, automobilska ind., elektroindustrija i elektronička ind., petrokemija i biokemijska ind.
  - **2/3 izvoza su industrijski proizvodi**
  - **karakteristike japanske industrije** – smještena na obali, uska veza između znanosti i proizvodnje, orijentacija na nove grane i visoku tehnologiju, velika uloga malih obiteljskih tvrtki (*zaibatsu*) i visoka ekološka svijest
  - **stopa rasta industrije – 7,5% godišnje** (veća od stope rasta ostalih grana gospodarstva)

Industrijske regije

- industrijske regije su se formirale uz velike gradove ili konurbacije
- glavnina industrijskih regija koncentrirana je uz **istočno japansko primorje** – od Tokya na sjeveroistoku do Šimonosekija i Fukuoke na jugozapadu – pojas od 1000 km – 2/3 industrije u 4 regije
- 4 industrijske regije Japana:

Kanto

- najsjevernija regija – **oko Tokijskog zaljeva** te urbano povezanog područja **Tokya, Jokohame, Kavasakija, Jokosukea, Kavagučija i Ioke Čiba**
- gospodarsko, političko i kulturno „srce“ Japana
- jedna od najvećih koncentracija stanovništva i industrije na svijetu

Čukio

- obuhvaća prostor oko grada **Nagoje**
- najveća japanska koncentracija automobilske industrije (Toyota)

Regja Hanšin – Kinkin

- prostire se oko nekadašnjeg glavnog grada Kyota
- 2. po veličini ind. regija Japana – više od 20% industrijske proizvodnje
- industrija koncentrirana oko gradova Osaka, Kobe, Okajama, Kurašiki i na otoku Shikoku – Takamatsua i Takušima
- industrija prometnih vozila – Mitsubishi i elektronička industrija – Sanyo

Kanmon

- najmanja ind. regija – 3% industrijske proizvodnje
- na dodiru južnog Honshua i sjevernog Kyushua
- oko gradova Hiroshime, Šimonosekija, Kita-Kjušua, Fukuoke, Kurume, Nagasakija i Kumamota

3.7 Prostor Azijskih tigrova

- gospodarski predvodnik Azijskih tigrova bio je Japan
- Azijski tigrovi naziv je za: Japan, Tajvan, Hong Kong, Južnu Koreju i Singapur
- **gospodarski razvoj Azijskih tigrova temeljio se na:**
  - izvozu visokoindustrijalizirane robe
  - stalnoj dvoznamenkastoj stopi gospodarskog rasta u višedesetljetnom razdoblju
  - visokim carinama na uvozne proizvode
  - niskoj vrijednosti domaće valute
  - visokim stopama štednje
  - pozitivnoj vanjskoj trgovinskoj bilanci
- ključni element je bio **ulaganje u obrazovanje stanovništva** – poticanje mladih na školovanje
- osim poticanja obrazovanja, ulagalo se i u poljoprivredu i radilo se na jednakosti stanovništva
- negativni činitelji koji su bili otežavajući u razvoju Azijskih tigrova:
  - izoliran „otočni“ položaj
    - međusobno su udaljeni i nisu usmjereni na susjedne države – dosta nategnuti odnosi sa susjedima (npr. Sj. i J. Korea, Tajvan i Kina, Singapur i Malezija)
  - izrazito gusta naseljenost
    - prenaseljenost, pogotovo u gradovima Tigrovima – Singapur (7315 st/km²), Hong Kong (6480 st/km²), Tajvan (643 st/km²), J. Korea (491 st/km²) i Japan (337 st/km²)
  - siromaštvo prirodnih bogatstava
    - uvoze sirovine – naftu, plin, ugljen, željeznu rudu...
    - uvezene rude se prerađuju u gotove proizvode i izvoze
    - J. Korea i Japan (uz Kinu) su vodeći proizvođači čelika, iako imaju malo rudnih bogatstava
- svi Azijski tigrovi poslovno surađuju i otvoreni su prema svijetu
- najviše prodaju industrijsku robu, bave se trgovinom, prometom, bankarstvom i turizmom

Republika Koreja (Južna Koreja)

- vodeća zemlja Azijskih tigrova, nakon Japana – ostvaruje BDP od 1151 mlrd. USD

- BDP per capita nije toliko visok kao i u ostalim Tigrovima – 31 000 USD
- iz poljoprivredne zemlje se pretvorila u industrijalizirano društvo u nekoliko koraka:
  - 1. korak – tijekom 1960-ih se poticao razvoj tekstilne industrije
  - 2. korak – 1970-ih – teške industrije (proizvodnja čelika, željeza i kemijska ind.)
  - 3. korak – novije vrijeme – razvoj brodogradnje, automobilske i elektroničke ind.
- osnovu razvoja čine **čeboli** (*chaebol*) – veliki poslovni konglomerati koje posjeduju i vode skupine od nekoliko obitelji
- najveća 4 čebola su **Samsung, Daewo, Hyundai i LG** koji ostvaruju **80%** BDP-a i **60%** izvoza

Tajvan (*por. Formosa*)

- površina 36 006 km² – oko 23 mil. st – BDP – 466 mlrd. USD – BDP per capita – 21 000 USD
- nekada poljoprivredni otok, danas vodeći proizvođač visoke tehnologije (monitori i PC)
- orijentiran na proizvodnju i izvoz – elektroindustrija, kemijska, ind. strojeva i tekstilna ind.
- velike devizne zalihe radi višegodišnjeg suficita u vanjskotrgovinskoj bilanci (oko 400 mlrd. USD)

Hong Kong („mirisna luka“)

- jedan od gospodarski najotvorenijih dijelova svijeta
- međunarodno središte financija, prometa i trgovine
- bio je 99 godina pod britanskom vlašću do 1997. god. – sada je u okviru Kine, ali sa visokim stupnjem autonomije
- više od 86% BDP-a ostvaruje u uslužnim djelatnostima – preko 100 banaka, 4 velika burze, brojni konzulati i brojne multinacionalne kompanije
- BDP per capita – 36 000 USD
- 3. po veličini trgovačka luka u svijetu

Singapur

- grad-država na istoimenom otoku u Malajskom prolazu
- izvrstan položaj između Indijskog i Tihog oceana – **druga najveća svjetska trgovačka luka**
- važan svjetski gospodarski i financijski centar
- usmjeren na ind. visoke tehnologije – elektronika, optička oprema, strojevi...
- preko 3000 multinacionalnih kompanija
- BDP – 255 mlrd. USD – BDP per capita – 50 000 USD
- Azijski tigrovi su pretrpili gospodarsku krizu 1997./98. – pokazalo je da razvoj Azijskih tigrova ovisi o stanju u gospodarstvima razvijenih zemalja u koje izvoze i da je opasno orijentirati se isključivo na izvoz
  - krizu su najjače osjetili Japan i J. Koreja
  - prijetnja Azijskim tigrovima su Indija i Kina radi jeftine radne snage i premještanja stranog kapitala u njih

Potencijalni Azijski tigrovi

- Malezija, Tajland, Indonezija i Filipini
- neki ekonomisti ubrajaju Brunej u Azijske tigrove – BDP per capita – 41 000 USD
  - gospodarski razvoj Bruneja ne zasniva se na industriji već na nalazištima nafte i plina (90% BDP-a) – po uređenju je islamski sultanat (monarhija) pa novac ide sultanu i plemićima

3.8 Australija

- POVRŠINA: 7 686 850 km²

- BROJ STANOVNIKA: 23 133 339 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 3 st/km²
- BDP (nominalni): 1542 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 66700 USD (2012.)
- HDI: 0,938 (2. u svijetu)
- n = 12,33 ‰ (2012.)
- m = 6,88 ‰ (2012.)
- r = 5,45 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Canberra
- najrazvijenija država južne hemisfere
- najmanji kontinent
- država na istoimenom kontinentu kojem pripada i australski antarktički teritorij te brojni otoci: Tasmanija, Christmas, Cocos, Ashmore, Cartier, Coral Sea, Norfolk, McDonald, Heard i Norfolk
- Ptolomej – 150. g Pr. Kr. – ucrtao Australiju na kartu – *Terra Australis Incognita* – nepoznata južna zemlja
- otkrio ju je James Cook – (na svom 2. putovanju 1772. – 1775.) – isprva služila kao britanska kažnjenička kolonija (Botany Bay – Sydney)

Prirodna obilježja

- Australija je najniži (u prosjeku do 300 m) i najstariji kontinent na svijetu
- **3 velike reljefne cjeline:**
  1. Veliko razvodno gorje (Istočno visočje)
  2. Središnja zavalu
  3. Zapadna visoravan (Zapadnoaustralska visoravan)

Veliko razvodno gorje

- najviši dio Australije
- pruža se paralelno uz istočnu obalu Australije, od poluotoka York i nastavlja se na Tasmaniju na jugu
- staro gorje – slično po postanku i sastavu Uralu
- izvorište australskih rijeka – Murray (najdulja), Darling i Murrumbidgee (ulijeva se u Murray) – Murray – Darling bazen
- gorje se strmo spušta prema obali, a blago prema unutrašnjosti
- gorje se izdvaja u nekoliko dijelova:
  - gorje Clark McPherson (Queensland)
  - Modro gorje (blizu Sydneya)
  - Australske Alpe i Sniježne planine (oko Canberre)
  - gorje Grampian (oko Melbournea)
- najviši vrh Australije – **Mt. Kosciusco (2228 m)** – **Australske Alpe** – jedini dio Australije koji ima snijega zimi

Središnja zavalu

- najniži dio zemlje, zaravnjen, suh i slabo naseljen
- prostor je dobro natapan (navodnjavanje iz australskih rijeka) pa je ovo žitnica Australije
- ovdje se nalazi najniža točka Australije – **slano jezero Eyre** – depresija (površina 16 m ispod razine mora)

Zapadna visoravan

- zauzima oko polovice kontinenta
- nadmorska visina od 300 do 450 m
- najstariji dio Australije – dio prakontinenta Gondvane – granit i gnajs

- pustinja dio – Velika pješčana, Gibsonova i Viktorijina pustinja
- rubni dijelovi su prekriveni travom (bush)
- područje bogato rudama, dragim kamenjem i zlatom
- najstarije stijene (4,3 mlrd. god) – gorje Jack Hills, na zapadu Australije, kod Shark Baya (najstariji fosili i cijanobakterije)
- **Ayers Rocks** ili **Uluru** – najveća samostojeća stijena na Zemlji – u središtu Australije – sveto mjesto za Aboridžine – 348 m visoka i 3,6 km duga stijena – nacionalni park

Klimatsko-vegetacijske zone

- cijelom površinom se nalazi na južnoj hemisferi – obrnuti raspored godišnjih doba nego kod nas
- žarki i umjereni pojas
- presijeca je južna obratnica
- utjecaj monsuna sa sjevera, pasata sa jugoistoka i zapadnih vjetrova
- uz istočni rub kontinenta teče **topla Istočnoaustralska** struja, a uz zapadne obale **hladna Zapadnoaustralska** struja
- 6 klimatsko-vegetacijskih zona:
  1. pustinska klima (BWh) – u središnjem i najvećem dijelu zemlje
    - pustinje – manje od 250 mm padalina godišnje
    - prevladava oskudna, kserofilna vegetacija – grmlje (*eng. scrub*) i bodljikava trava (*eng. spinifex*)
  2. vruća stepska klima (BSh) – uz rubne dijelove pustinja
    - dugo sušno razdoblje (zimi) i kratko (ljeti) razdoblje s padalinama – 250 – 500 mm padalina
    - travnata stepa koja prelazi u šikaru – eukaliptus i akacija
  3. savanska klima (Aw) – u sjevernim dijelovima Australije
    - pod utjecajem monsuna – ljetni monsun donose padaline
    - savanske šume eukaliptusa i akacije te visoke trave
  4. tropska monsunaska klima (Am) – sjeverni, uski obalni pojas
    - veliki utjecaj ljetnih monsuna – od prosinca do travnja velike količine padalina
    - 2000 – 3000 mm padalina
    - tropske kišne šume s više od 18 000 biljnih vrsta
  5. umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetima (Cfa) – jugoistočni dio Australije – Tasmanija ima Cfb
    - padalina ima tijekom cijele godine – donose ih jugoistočni pasati
    - Veliko razvodno gorje prima dosta padalina za natapanje australskih rijeka
    - ponekad izložen tropskim ciklonama – *willy-willies*
    - zbog ugodne klime, ovo je najnaseljeniji dio Australije – i gospodarski najvažnije
  6. sredozemna klima (Cs) – jugozapadni i južni dijelovi zemlje
    - vruća i suha ljeta, blage i vlažne zime
    - šume eukaliptusa i sredozemno bilje
- **Veliki koraljni greben** – jedna od posebnosti Australije
  - najveći koraljni sustav na svijetu – najveći živi organizam na svijetu – vidljiv sa Mjeseca
  - duljina 2600 km – od Torresova prolaza na sjeveru pa do grada Bundaberga u Queenslandu – površina ko 7 Hrvatskih – oko 350 000 km²
  - preko 350 različitih vrsta koralja
  - više od 3000 izdvojenih koraljnih grebena, atola, otoka i laguna
  - otok Fraser – najveći pješčani otok na svijetu
  - godišnje ga posjeti preko 2 mil. turista

3.9 Demografska i gospodarska obilježja Australije

Demografska obilježja

- **Aboridžini** – starosjedilačko stanovništvo – doselili iz Azije prije 50 – 60 000 god tijekom ledenih razdoblja kada su bile spojene Azija i Australija
- uglavnom su živjeli na istočnim obalama
- prije dolaska Europljana bilo ih je oko 700 000 – danas ih je oko 200 000 (1% australske populacije)

Kolonizacija Australije

- Velika Britanija šalje kažnjenike u Australiju
- bave se ovčarstvom i obrađuju zemlju – osnova australskog gospodarstva
- 1790. – 2000 stanovnika; 1830. – 70 000 stanovnika
- nakon otkrića zlata (1851.) naglo naseljavanje – 1,1 mil. st (1860.) – doseljavaju Irci, Kinezi i Nijemci
- početkom 20. st uvodi se restriktivni useljenički zakon – politika bijele Australije – 99% stanovništva su bili bijelci
  - zakoni se ukidaju 1970-ih, no useljenički zakoni su i dalje strogi – maksimalno 100 000 useljenika godišnje – uglavnom mladih i kvalificiranih
- danas 7% stanovništva su azijati (Kinezi, Vijetnamci i Indijci)
- 88% bijelci – Britanci, Irci, Talijani, Grci i Hrvati
- 100 000 Hrvata (polovica rođena u Hrvatskoj) – najviše doseljavaju pred 1. svj. rat, nakon 2. svj. rata i tijekom Domovinskog rata – najviše ih je u Sydneyu, Melbourneu i Perthu

Naseljenost

- gustoća naseljenost Australije – 3 st/km² – jedna od najrjeđe naseljenih država na svijetu
- najveći dio stanovništva živi na 3% površine – uz istočnu i jugoistočnu te jugozapadnu obalu
- visok stupanj litoralizacije
- ostali predjeli imaju gustoću naseljenosti od 1 st na 25 km² – škola preko radija i interneta i „leteći doktori“
- više od 90% stanovništva živi u gradovima – **visok stupanj urbanizacije** – američki tip grada
- najveći gradovi nalaze se na obali kao luke: Sydney (4,7 mil. st), Melbourne (4,2 mil. st), Canberra (0,4 mil. st. - glavni grad i poseban teritorij), Adelaide (1,3 mil. st), Brisbane (2,1 mil. st), Newcastle (0,5 mil. st), Hobart (Tasmanija), Perth (1,8 mil. st) i Darwin (zapadna obala); u unutrašnjosti je najveći Alice Springs
- u metropolitanskom području Sydney i Melbourne živi 40% stanovništva Australije
- Australija je administrativno podijeljena na 8 teritorija: **Zapadna Australija** (Perth), **Južna Australija** (Adelaide), **Sjeverni teritorij** (Darwin), **Queensland** (Brisbane), **Novi Južni Wales** (Sydney), **Victoria** (Melbourne), **Tasmanija** (Hobart) i **teritorij glavnoga grada Canberre**

Gospodarska obilježja

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a
I.	3 %	4 %
II.	21 %	25 %
III.	71 %	75 %

- najrazvijenija zemlja južne hemisfere
- BDP – 1542 mlrd. USD (12. mjesto u svijetu), BDP per capita – 66 700 USD (5. u svijetu)
- dominira poljoprivredna proizvodnja i prerada sirovina
- jak utjecaj države na gospodarstvo – izgradnja cesta, infrastrukture, banke, energetika, osiguravajuća društva, useljenička, socijalna, prosvjetna, zdravstvena politika i razvoj znanosti
- elastični porezi, česte ekonomske reforme, suzbijanje inflacije i izjednačavanje uvoza i izvoza
- etape razvoja australskog gospodarstva:

- **prva etapa (1778. – 1940.)** – poljoprivreda, proizvodnja i izvoz vune (merino ovca), mliječni proizvodi i pšenica
  - monokulturna proizvodnja, osjetljiva na globalne krize
  - monokulturnu proizvodnju je poticala Velika Britanija
- **druga etapa (1940. – 1970.)** – „Australija je sišla s grbače ovce“
  - otkrivene velike rudne zalihe (na zapadu) i počinje se razvijati rudarstvo i porast industrijske proizvodnje
  - izvoz ruda u Azijske tigrove – ponajviše Japan
- **treća etapa (od 1970-ih)** – vodeću ulogu preuzima uslužni sektor
  - 75% zaposlenih i ostvaruje 71% BDP-a
  - sekundarne djelatnosti – 21% zaposlenih – 25% BDP-a
  - primarne djelatnosti – 3% zaposlenih – 4% BDP-a
- vodeća grana gospodarstva je **turizam** – 31 mlrd. USD dobiti
  - većina turista s Novog Zelanda, jugoistočne Azije, Japana i ostalih pacifičkih otoka (Oceanija)
- važna gospodarska grana je i **trgovina** – glavni trgovinski partneri SAD i Japan
- **izvoz:** rude (ugljen, zlato, željezo), poljoprivredni proizvodi (pšenica, vuna, meso, mliječni proizvodi, voće i povrće)
  - najviše izvozi u Kinu, Japan, J. Koreju i Indiju
- **uvoz:** proizvodi visoke tehnologije, automobili, nafta i plin
  - najviše uvozi iz Kine, SAD-a, Japana, Singapura i Njemačke
- pozitivna trgovinska bilanca – **suficit**

4. REGIONALNI RAZVOJ ZEMALJA SVJETSKE VAŽNOSTI

4.1 Ruska Federacija (Rusija)

- POVRŠINA: 17 075 200 km²
- BROJ STANOVNIKA: 143 477 951 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 8,35 st/km²
- BDP (nominalni): 2 014 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 14 037 USD (2012.)
- n = 12,3 ‰ (2012.)
- m = 14,1 ‰ (2012.)
- r = - 1,8 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Moskva

- površinom **najveća država na svijetu** – 17 mil. km²
- obuhvaća najveći dio istočne Europe i sjevernu Aziju
- od Baltičkog mora na sjeveru do Kavkaza na jugu u duljini od 4 000 km i od istoka prema zapadu kroz 9 vremenskih zona u duljini od 8 000 km
- većinski narod su Rusi, ali uz njih živi još stotinjak drugih naroda

Činitelji razvoja

- zauzima središnji dio Euroazije
- ima izlaz na 12 mora i obalu duljine preko 16 000 km – mora koja ju okružuju su uglavnom zaleđena veći dio godine ili su zatvorena mora
- u prošlosti su ruska osvajanja išla ka toplijim krajevima kako bi dobili izlaz na mora – Tih ocean (Kurilski otoci i južni Sahalin) Crno i Baltičko more (Sankt Peterburg – stara prijestolnica i Kaliningrad – luka koja se ne zaleđuje)
- SEV (gospodarski savez) i Varšavski pakt (vojni savez) – nakon 2. svj. rata

Prirodna i rudna bogatstva

- **stepe** – prekrivaju veći dio Rusije – pretvorene u žitnice –
- **černozem** (crnica) – plodno tlo – uzgoj pšenice, kukuruza, lana, konoplje, šećere repe, krumpira, stočarstvo
- **tajge** – sjeverno od stepe i lesostepe
- pod šumom se nalazi 1/3 Ruske Federacije
- izvoz drvne mase i razvoj drvne industrije – celuloza, papir, drvna građa
- **velika rudna bogatstva** – nafta, plin, kameni ugljen, razni metali – boksit, olovo, željezna ruda, zlato, srebro
- **razgranata riječna mreža** – hidroenergetski potencijal i razgranata mreža plovnih putova
- **brojna jezera** – Ladoga, Onega, Kaspijsko, Bajkalsko...
- negativna obilježja rasprostranjenosti Ruske Federacije u prometnoj povezanosti njenih dijelova

Gospodarska obilježja Ruske Federacije

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a
I.	9,8 %	4,4 %
II.	27,5 %	37,6 %
III.	62,7 %	58 %

- članica G-8 i Vijeća sigurnosti – 2 svjetska velesila (nakon SAD-a)

- nizak BDP per capita – 14 034 USD
- pozitivna trgovinska bilanca – izvoz - 525 mlrd. USD; uvoz – 209 mlrd. USD
- **izvoz:** nafta, plin, drvo i proizvodi od drveta, metali, kemijski proizvodi, proizvodi civilne i vojne namjene
  - rude i druge sirovine (64,5%) – najveći svjetski izvoznik plina, industrijski proizvodi (28,3%), poljoprivredni proizvodi (7%)
- **uvoz:** strojeve i opremu, robu široke potrošnje, lijekove, meso, šećer i polugotove proizvode od metala
  - industrijski proizvodi (76,6%), poljoprivredni proizvodi (18,5%) i rudarski proizvodi (4,9%)
- **Gazprom** – najveća ruska multinacionalna kompanija – opskrbljuje plinom i naftom Srednju i Istočnu Europu – **17% ukupnih svjetskih zaliha plina i 93% ukupnog ruskog izvoza plina**

4.2 Regionalizacija i polarizacija Rusije

- Ruska Federacija – površina 12, 8 mil. km² (skoro kao Indija i SAD zajedno)
- manje od 20% stanovništva svijeta
- trećina prostora iznad sjeverne polarnice
- 5 velikih regionalnih cjelina:
  1. Europski dio Ruske Federacije
  2. Ural
  3. Zapadnosibirska ravnica
  4. Srednjosibirsko visočje (Sibir)
  5. Istočnosibirske planine

1. Europski dio Ruske Federacije

- najvećim dijelom se nalazi u Istočnoeuropskoj nizini
- dio ruske ploče – najstariji dio Europe
- ovo je najrazvijeniji dio Ruske Federacije
- nalazišta metalnih ruda, kamenog ugljena, nafte, plina, hidroenergija, drvna masa i poljoprivredna proizvodnja
- industrijski pojas od Sankt Peterburga preko Moskve do Rostova na Donu – najveća koncentracija uz Volgu
  - automobilska, kemijska, strojarska, teška, drvna i tekstilna industrija

Sjever europskog dijela

- područje arktičke pustoši, tundre na krajnjem sjeveru i tajge na jugu
- velike zalihe kamenog ugljena kod grada Vorkute
- zalihe nafte oko rijeke Pečore i njezine pritoke Ižme
- poluotok Kola – željezna ruda, obojeni metali i fosfati
- najveća naseljenost i gospodarska aktivnost oko Baltičkog mora
- **Sankt Peterburg** (4,5 mil. st) – na ušću rijeke Neve u Baltičko more – drugi po veličini u Ruskoj Federaciji
- **Kaliningrad** – druga Ruska luka na Baltiku – ruska **eksklava** između Litve i Poljske
- **Murmansk** – luka na poluotoku Koli – zimi ostaje plovna (ne zaleđuje se)

Središnja Rusija

- **najrazvijeniji dio Rusije** – područje gornjih tokova Volge, Dnjepra, Zapadne Dvine i Dona
- ravničarski kraj – uzgoj povrća, mliječno i mesno stočarstvo
- **Moskva** (15,5 mil. st) – političko, gospodarsko, kulturno, znanstveno, industrijsko i prometno središte Ruske Federacije
- podmoskovski bazen – nalazište kamenog ugljena i razvijena metalurgija

Povolžje

- jugoistok europskog dijela Ruske Federacije oko srednjeg i donjeg toka Volge
- izrazito poljoprivredno područje – žitarice, industrijsko i krmno bilje
- Volga – bogata ribom – uzgoj jesetre (kavijar) – veliki hidroenergetski potencijali (izgrađene brojne hidroelektrane)
- golema nalazišta nafte i zemnog plina – razvijena **petrokemijska industrija**
- veći gradovi i pristaništa na Volgi: Nižnji Novogord, Kazan, Samara, Saratov, Volgograd

2. Ural

- granična zona između europskog i azijskog dijela Ruske Federacije – nije zapreka u prometu
- nalazišta brojnih ruda – osobito željeza i obojenih metala
- jedno od glavnih industrijskih područja – osobito crne i obojene metalurgije
- ugljen se doprema sa istoka
- oko 1/3 proizvodnje željeza i čelika – najrazvijenija metalurgija u Magnitogorsku i Čeljabinsku
- ostali veći gradovi: **Ekaterinburg**

3. Zapadnosibirska ravnica

- najveća nizina u Euroaziji – 2,6 mil. km²
- kroz nizinu teku rijeke Ob i Jenisej – prema sjeveru
  - budući su im ušća duže zaleđena od izvorišnih područja, razlijevaju se u donjem toku i stvaraju velike močvare
- nizinski kraj – uzvisine do 150 m
- područje bogato plinom (1/3 svjetskih zaliha plina) i naftom (2/3 Ruske proizvodnje nafte)
- južni dio orijentiran na poljoprivredu
- veći gradovi na jugu uz **transsibirsku željeznicu**
- **Kuznjecki bazen** uz rijeku Tim – velike zalihe kamenog ugljena, željezne rude i drugih metala
  - uz Kuznjecki bazen nastalo je veliko industrijsko područje – metalna ind. i strojogradnja
  - središta: Novosibirsk, Novokuzneck, Krasnojarsk i Tomsk

4. Srednjosibirsko visočje

- između rijeka **Jenisej** i **Lena**
- ležišta zlata, dijamanta i željezne rude
- izrazito niske temperature – najniža izmjerena temperatura – Ojmjakon -71,2 °C)
- na južnom dijelu se nalazi Bajkalsko jezero – najveće jezero azijskog dijela Rusije i najdublje jezero na svijetu (1640 m)
- najveći grad Irkutsk
- slabo naseljeno područje – 30 mil. st. – uglavnom uz transsibirsku željeznicu, sjeverni dio pust
- dosta neruskih naroda (azijati) – raspoređeni u 5 autonomnih republika
- **Sibir** – bogat prirodnim bogatstvima, rudama, šumama, energijama i rijekama
- veliki problem u gospodarskom razvoju su klima i velike udaljenosti

5. Istočnosibirske planine

- obuhvaća istočnoazijske oblasti Ruske Federacije – oko rijeke **Amur** i pacifičko primorje
- regija od posebnog strateškog značenja – ruska pacifička flota
- veći gradovi: **Vladivostok** i **Habarovsk**

Demografska obilježja

- u europskom dijelu Ruske Federacije živi 4/5 stanovništva – najviše koncentrirani oko Moskve, Sankt Peterburga i uz Volgu
- sjeverni dijelovi rijetko naseljeni (radi hladne klime)
- velik broj naroda koji se razlikuju po nacionalnoj, religijskoj, jezičnoj i rasnoj osnovi
- više od 150 nacionalnih i etničkih skupina koji govore više od 120 jezika

NAROD	UDIO
Rusi	81,5 %
Tatari	3,8 %
Ukrajinci	3 %
Čuvaši	1,2 %
Baškijci	0,9 %
Bjelorusi	0,8 %
Moldavci	0,7 %
ostali	8,1 %

- po vjerskom sastavu najviše je pravoslavaca, a u manjem broju su katolici, muslimani, budisti i židovi
- radi složenog etničkog sastava, poteškoća u prometnom povezivanju, problema u međusobnoj komunikaciji pojedinih skupina nastaju razni problemi
- krizna područja:
  - Gorski Karabah – jug Ruske Federacije – Armenija i Azarbajdžan
  - Čečenija
- velik problem rade islamske zemlje („stanovi“) u srednjoj Aziji i Kavkazu

Transsibirska željeznica

- najdulja i najskuplja pruga na Zemlji – **9288,2 km**
- gradila se od 1891. do 1904.
- spaja Baltičko more (Sankt Peterburg) i Tihi ocean (Vladivostok)
- uz trasu pruge se nalazi 85 gradova
- prolazi kroz 9 vremenskih zona
-

4.3 Ostale tranzicijske zemlje

- **zemlje u tranziciji** ili **tranzicijske zemlje** – naziv za zemlje koje se nalaze u prijelazu iz nedemokratskih u demokratske oblike državnog uređenja i iz državnog, planskog u tržišno gospodarstvo
- imaju nizak životni standard i velik broj nezaposlenog stanovništva
- najslabije razvijene europske zemlje su: BiH, Albanija, Srbija, Crna Gora, Ukrajina i Moldavija
  - Albanija (Tirana), Kosovo (Priština) i Moldavija (Kišinjev) - više od pola stanovnika živi na selu i bavi se poljoprivredom
  - bilježe rast broja stanovnika, za razliku od drugih europskih tranzicijskih zemalja
- većina zemalja je mirno prekinula sa komunizmom, razdvojile se i pošle svojim putem (Češka i Slovačka, Mađarska i Poljska)
- od SSSR-a su se mirnim putem odvojile baltičke zemlje – Estonija (Tallinn), Litva (Vilnius) i Latvija (Riga)
- Slovenija, BiH, Makedonija, Hrvatska i Kosovo su se vojno izborili za izlazak iz Jugoslavije i Srbije
- Bugarska, Abanija i Rumunjska su imale prosvjede i revolucije ali bez ratova

- posebna skupina zemalja u tranziciji su bivše članice SSSR-a – Armenija, Azerbajdžan, Bjelorusija, Gruzija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina i Uzbekistan
  - 1991. - nakon raspada SSSR-a ujedinile su se u Zajednicu nezavisnih država – ZND
  - ujedinili su se radi boljih međusobnih trgovinskih odnosa i gospodarske suradnje
  - sjedište ZND-a je u Minsku

Srednjoazijske zemlje (<nastale raspadom SSSR-a)

- raspadom SSSR-a u srednjoj Aziji proglašeno je 5 nezavisnih država: **Kazahstan** (Astana), **Uzbekistan** (Taškent), **Turkmenistan** (Ašgabat), **Kirgistan** (Biškeek) i **Tadžikistan** (Dušanbe) – zajedno 4 mil. km² i oko 55 mil. st
- područje nepovoljne klime – stepa, pustinja i polupustinja
- stanovništvo se bavi stočarstvom i poljoprivredom (uz natapanje) – 20% stanovništva se bavi poljoprivredom i ostvaruje oko 10% BDP-a
- velika nalazišta nafte, plina, ugljena, obojenih metala (Kazahstan), plemenitih i rijetkih metala (Kirgistan)
- rude se slabo eksploatiraju radi zastarjele industrije i slabe prometne povezanosti
- **Turkmenistan** – nešto razvijeniji radi izvoza nafte i plina (plinovodi) i rudnog bogatstva (plemeniti i rijetki metali), preradi i proizvodnji pamuka
- problemi srednjoazijskih država:
  - međunacionalni sukobi između većinski muslimanskog stanovništva i nemuslimanskih manjina
  - gospodarski i politički se sve više odvajaju od Ruske Federacije
- **Gruzija** (T'bilisi) – najuspješnija u tranziciji od Kavkaskim zemalja
  - krizna područja u Gruziji – Abhazija i Adžarija – zapadne pokrajine koje se odcjepljuju; Južna Osetija na sjeveru
- **Armenija** (Erevan) i **Azerbajdžan** (Baku) – bilježe gospodarski rast radi nafte i plina (Azerbajdžan) i obojenih metala (Armenija)
  - Armenija i Azerbajdžan su ratovali radi Gorskog Karabaha – dio Azerbajdžana naseljen Armencima
  - nakon šestogodišnjeg rata pripao Armeniji – sad je primirje
- veliki ekološki problemi – u SSSR-u se nije previše mislilo o očuvanju okoliša – tvornice, hidroelektrane, termoelektrane nisu građene sa ekološkim standardima
- brojne nuklearne elektrane
- dosta se nafte izlije iz naftovoda – nekoliko milijuna tona godišnje se izlije nafte u ruskim naftovodima
- Rusija, Ukrajina i Kazahstan – imaju nuklearno oružje (atomske bombe)

4.4 Kina

- POVRŠINA: 9 706 961 km² (3. na svijetu)
- BROJ STANOVNIKA: 1 357 609 644 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 140 st/km²
- BDP (nominalni): 8250 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 6100 USD (2012.)
- HOI: 0,699 (101. u svijetu)
- n = 12,29 ‰ (2012.)
- m = 7,03 ‰ (2012.)
- r = 5,26 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Peking (Beijing)
- Jedna od najstarijih civilizacija na svijetu – prva poznavala kalendar i pismo, usavršila kotač, izumila papir, barut i tiskarstvo (ali primitivnije od Gutemberga)

- 1997. UK vraća Hong Kong, a 1999. Portugal vraća Macao – oba grada luke u zaljevu Hong Kong
- republika Tajvan (Taipei) – odvojila se od Kine

Prirodno – geografska obilježja

- **pretežno planinska zemlja** – 3/4 zemlje iznad 1000 m nadmorske visine; samo 1/7 ravnice i krajevi niži od 500 m
- 3 prirodno – geografske regije:

1. Monsunska istočna Kina

- prirodno najpovoljnija i najgušće naseljena regija
- **Velika kineska nizina** – bogata vodom i prekrivena naslagama lesa
  - rijeke: Huang Ho (Žuta rijeka), Jangce, Songhua Jiang, Xi Jiang...
  - 90% ukupne poljoprivredne proizvodnje Kine
  - sinijski tip klime; pod utjecajem ljetnih monsuna
- na sjeveroistoku **Mandžurska nizina** i gorja

2. sjeverozapadna suha Kina

- obuhvaća 1/3 površine i samo 4% stanovništva Kine
- 10% poljoprivredne proizvodnje – slab utjecaj ljetnih (vlažnih) monsuna
- Tarimska zavala – suha

- **pustinja Gobi** – najsjevernija i najhladnija pustinja – više od 5% pustinje prekriveno dinama

3. hladna Tibetska visoravan

- najviša prirodna regija Kine – prosječna visina iznad 4000 m
- nastala subdukcijom Australo-indijske pod Euroazijsku litosfernu ploču
- niske temperature radi visine – zimi (0 do 20 °C); ljeti (4 do 10 °C)
- **Tibetska visoravan** – najveća visoravan na svijetu
- **planina Himalaja**

Demografska obilježja

- najmnogoljudnija zemlja na svijetu – oko 1,35 mlrd. stanovnika (2012.)
- svaki 5. stanovnik Zemlje je Kinez
- demografska „**politika jednog djeteta**“ – antinatalitetna populacijska politika – uvodi se 1970-ih
- posljedice su brojčani nerazmjer između muške i ženske djece i smanjena rodnost sa 45 % (1953.) na 12 % (2012.) – stopa smrtnosti 7‰ i prirodnog prirasta 5‰ – rođeno 450 mil. djece manje
- velika razlika u naseljenosti između istoka (veća) i zapada zemlje (manja)
- prosječna gustoća naseljenosti - 140 st/km²; urbana područja istočne Kine – 2200 st/km²
- najveće aglomeracije: **Šangaj** (22 mil. st), **Peking** (19 mil. st) i **Tianjin** (11 mil. st) – smješteni na obali (Žuto more)
- Shenyang (Šenjjang), Wuhan, Guangzhou (Gvančou) i Chongqing (Čonking) – imaju po 6 mil. st
- reljefno i klimatski su najnepovoljniji zapadni dijelovi Kine – naseljenost manja od 10 st/km²

Etnički sastav

- **Han Kinezi – 92% stanovništva**
- 56 službeno priznati manjina
- posebno važne 2 nacionalne manjine – **Ulguri i Tibetanci**
  - Ulguri – bijelci, muslimani - srodni Turcima – žive u regiji Xinjiang Uygur (Sinkiang)
  - Tibetanci – u autonomnoj regiji Tibet – budisti (Tibetanci - narod) – 1951. Kina pripojila Tibet sebi
- **željeznička pruga Quingzang** – najviša pruga na svijetu – 1956 km duga – 50% pruge se nalazi iznad 4000 m nadmorske visine – povezuje unutrašnju Kinu s Tibetom

Gospodarska obilježja

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a
I.	50 %	15 %
II.	20 %	53 %
III.	28 %	32 %

- BDP – 8250 mlrd. USD (2. na svijetu); BDP per capita – 6100 USD (90. na svijetu)
- iznimno brz gospodarski rast u posljednjih 30-ak godina – 10% godišnji rast BDP-a (najviši na svijetu)
- veći rast od Azijskih tigrova
- gospodarski razvoj Kine započinje 1978. kada država napušta plansko i prelazi na tržišno orijentirano gospodarstvo („socijalističko tržišno gospodarstvo“ – 1/3 gospodarstva upravlja država preko svojih poduzeća)
  - poljoprivreda „privatizirana“ – ukida se komunalna proizvodnja i uvodi individualna odgovornost – dovelo do povećanja poljoprivredne proizvodnje
  - restrukturirana stara državna poduzeća – nisu privatizirana
  - potiče se konkurencija – otvaraju se nova radna mjesta
  - državna poduzeća zadržavaju dominaciju u ključnim industrijama

- najveći ulagači u Kinu: SAD, Hong Kong, Japan i Tajvan
- ulaganja veća u priobalni pojas, unutrašnjost gospodarski zaostaje
- **najveće devizne rezerve na svijetu** – 650 mlrd. USD
- posuđuje novac SAD-u – radi Kineskih deviznih rezervi, SAD može živjeti svojim današnjim standardom
- industrijska proizvodnja naglo raste (2011. godine – 14% rast industrije)
  - vodeća država u svijetu u crnoj i obojenoj metalurgiji, tekstilnoj ind., prehrambenoj, elektroindustriji i elektronici, vojnoj industriji...
- velika radna snaga – 795 mil. zaposlenih u 2010. godini
- golemi hidroenergetski potencijali, bogatstvo sirovina (nafta i plin) i ruda (ugljen, željezna ruda, cink, olovo, uran...)
- **pozitivna vanjskotrgovinska bilanca** – uvoz - 1818 mlrd. USD; izvoz – 2049 mlrd. USD (2012.)
  - **izvoz:** industrijski proizvodi (90%) i poljoprivredni proizvodi i rude (10%)
  - **uvoz:** industrijski proizvodi, nafta i rude
  - **glavni trgovinski partneri:** SAD, Japan, Hong Kong, Tajvan, J. Koreja i Njemačka
- Kinezi su poznati graditelji:
  - Kineski zid
  - najdulji most 165 km – Danyang – Kunshan, izgrađen 2011. g

5. REGIONALNI RAZVOJ SLABIJE RAZVIJENIH ZEMALJA

5.1 Obilježja Latinske Amerike

- Latinska Amerika zajednički je naziv za područje koje su krajem 15. st. kolonizirali Španjolci, Portugalci i Francuzi
- Latinsku Ameriku čine Srednja i Južna Amerika i Antilsko otočje ili Karibi
- **POVRŠINA:** 21 mil. km²
- proteže se od američko-meksičke granice (rijeka Rio Grande) do rta Horn na jugu (Magellanov prolaz)
- na zapadu Tihi ocean, na istoku Atlantski ocean – izdužena je meridijalno kroz tri toplinska pojasa (sj. i j. umjereni i tropski pojas)
- zemlje Latinske Amerike:
  1. Meksiko (Mexico City)
  2. Guatemala (Guatemala City)
  3. Honduras (Tegucigalpa)
  4. Salvador (San Salvador)
  5. Nikaragva (Managua)
  6. Belize (Belmopan)
  7. Costa Rica (San Jose)
  8. Panama (Panama)
  9. Jamajka (Kingston)
  10. Kuba (Havana)
  11. Dominikanska republika (Santo Domingo)
  12. Haiti (Port-au-Prince)
  13. Puerto Rico (San Juan) – dio SAD-a
  14. Kolumbija (Bogota)
  15. Venezuela (Caracas)
  16. Gvajana (Georgetown)
  17. Surinam (Paramaribo)
  18. Francuska Gijana (Cayenne)
  19. Ekvador (Quito)
  20. Peru (Lima)
  21. Bolivija (La Paz i Sucre)
  22. Čile (Santiago)
  23. Brazil (Brazilija)
  24. Argentina (Buenos Aires)
  25. Urugvaj (Montevideo)
  26. Paragvaj (Asuncion)

Prirodno – geografska obilježja

Reljef

- **Brazilsko visočje i Gvajansko gorje** - najstariji djelovi Latinske Amerike - **kratoni** (ostatci nekadašnje Gondvane)
- Patagonska ploča
- velike nizine rijeka - Amazone, Orinoca, Parane i Paraguaya
- **Krodiljeri** - mlado ulančano gorje
- Ande su južni dio Kordiljera i pružaju se uz zapadni dio kontinenta u duljini od 8 000 km - najveće gorje na svijetu (nakon Himalaje) – **50 vrhova iznad 6 000 m** - najveći vrh **Aconcagua 6 960 m**
- jezero **Titicaca** – najveće jezero u Latinskoj Americi (8300 k²) i najviše plovno jezero na svijetu (3812 m) – jugoistočni dio Perua i zapadni dio Bolivije (područja Andi)

Klima i vegetacija

- **proteže se u nekoliko toplinskih pojasa** što utječe na pojavu raznolike vegetacije
- tropske kišne šume (prašume - **selavasi**) na području Amazonije
- savane (**camposi** i **Llanosi**) – područje visokih trava
- suha klima u stepama i pustinje
- hladne klime
- **visinske klimatske zone** pod utjecajem reljefa (zapadni dijelovi Latinske Amerike):
  1. **vruća zemlja** (tierra caliente) - do 600 m n.v. - vruće i vrlo vlažno područje (prosječna temp. 24 °C) - priobalje J. Amerike
  2. **umjerena zemlja** (tierra templada) - od 600 do 1800 m n. v. – ugodne temperature i dosta vlage (18 - 23 °C) - najgušće naseljen dio - plantažni uzgoj

3. **svježa zemlja** (tierra fria) - od 1800 do 3000 m n. v. - niže temperature (10 - 17 °C) – rjeđe naseljen - stočarstvo
  4. **ledena zemlja** (tierra helada) - iznad 3000 m n. v. - najhladnija zona – slabo naseljena
- **količina padalina** – najveća u Amazoniji (radi isparavanja i konvekcijskih padalina) te na jugozapadnim obalama (Chile)
  - zapadne obale imaju malo padalina – hladna **Humboldtova** morska struja
  - Patagonija - polupustinja i pustinja

Vode

- goleme količine vode
- većina rijeka otječe u Atlantski ocean
- **tri velika riječna sustava**: Amazona, Orinoco i Paraguay - Parana
- glavna jezera se nalaze na Andama - Titicaca (najveće jezero Latinske Amerike i najviše plovno jezero na svijetu), Poopo (Bolivija), Valencia i Maracaibo (Venezuela), Nahuel i Huapi (Argentina)

Demografska obilježja

- nagli rast broja stanovnika
- u proteklih 110 god porast od 900% (1900. – 65 mil. st; 2010. – 580 mil. st)
- visoka stopa prirodnog prirasta - 16‰
- velika useljavanja iz Europe i Afrike
- **mlado stanovništvo** – trećina ispod 15 god – pravilna dobno-spolna piramida
- **mala gustoća naseljenosti** – 27 st/km²
- **neravnomjerna naseljenost** – unutrašnjost slabo naseljena, priobalno područje gusto, posebno uz velike gradove gdje se javljaju divlja naselja – **favele** – Ciudad de Mexico, Rio de Janeiro, Buenos Aires, Bogota, Lima, Caracas
- **visoka stopa urbanizacije** – više od **75%** (provjeri podatak – godina i postotak) – posljedica nesređenih agrarnih odnosa (stanovništvo seli u gradove u potrazi za poslom, bezemljaši - *peonima*)
- najviše urbanog stanovništva imaju Argentina, Venezuela, Čile i Urugvaj
- **velik udio rimokatolika** – preko 90% (provjeri podatak – godina i postotak)
- **visoka stopa nepismenosti** – više od 40% (provjeri podatak – godina i postotak)

Gospodarska obilježja

- **gospodarska polarizacija** – razvijene zemlje na kopnu i nerazvijene zemlje na američkoj prevlaci i Antilima (Haiti, Nikaragva, Honduras, Granada...)
- Meksiko više trguje sa SAD-om i Kanadom nego sa ostalim zemljama Latinske Amerike (Meksiko je članica NAFTA-e – Sjevernoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini)
- **Najrazvijeniji je Meksiko**, a zatim slijede Čile (Santiago de Chile), Argentina, Urugvaj (zaljev rijeke La Plate) i Brazil (pojas između Sao Paola i Rio de Janeira) a najsiromašnije su Haiti i Nikaragva
- brojni gospodarski usponi i padovi u 20. st karakteristični su za sve zemlje Latinske Amerike
- **snažan utjecaj i uplitanje SAD-a** u gospodarske i političke prilike u Latinskoj Americi (tzv. banana države)
- značajne regionalne trgovinske organizacije: **Mercosur** (Zajedničko tržište juga) i **FTAA** (Free Trade Area of the Americas – Slobodna trgovinska zona Amerike) – cilj udruženja je gospodarski konkurirati Europskoj uniji i Japanu

5.2 Meksiko

- POVRŠINA: 1 972 550 km²
- BROJ STANOVNIKA: 118 393 054 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 59 st/km²

- BDP (nominalni): 1 177 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 10 247 USD (2012.)
- HDI: 0,775 (61. u svijetu)
- n = 19,13 ‰ (2012.)
- m = 4,86 ‰ (2012.)
- r = 14,27 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Mexico City (Ciudad de Mexico) – oko 20 mil. st
- SLUŽBENI NAZIV: Federalna Republika Sjedinjene Meksičke Države

Prirodno – geografska obilježja

- najveća zemlja Srednje Amerike
- smještaj:
  1. Meksički zaljev i Karipsko more na istok
  2. Tihi ocean na zapadu
  3. Rio Grande del Norte na sjeveru
  4. Belize i Gvatemala na jugu
- sastoji se od 31 države i federalnog teritorija glavnog grada
- većinom planinska zemlja – prosječna visina iznad 1500 m
- reljefne cjeline:
  1. Sierra Madre Oriental i Sierra Madre Occidental - nastavak Kordiljera
  2. Meksička visoravan (Meseta) – najnaseljeniji dio zemlje
  3. Sierra Neovolcanica ili Transmeksički vulkanski pojas – niz aktivnih i ugaslih vulkana na jugu Meksičke visoravni – najviši dio Meksika – vulkani: Orizaba, Popocatepetl i Ixtacihuatl – preko 5000 m
  4. Siera Madre del Sur i visočje Chiapas – na jugu zemlje i na granici sa Gvatemalom
  5. poluotoci Kalifornija i Yucatan
    - Kalifornija – suho, planinsko područje
    - Yucatan – na jugu Meksika, prekriven šumama, visina do 150 m – vapnenačke stijene – Maye

Klima

- sjever izrazito suh i većinom pustinjaški
- jug vlažan i tropski
- istočna obala je vlažna; zapadna suha
- **4 klimatsko – vegetacijske zone:**
  - tierra caliente (vruća zona)
  - tierra templada (umjerena)
  - tierra fria (svježa)
  - tierra helada (hladna)

Demografska obilježja

- oko 118 mil. stanovnika – 11. u svijetu
- nagli porast broja stanovnika – 2000. – 97,5 mil. st; 2012. – 118 mil. st – **porast od 15%**
- veliki udio mladog stanovništva – 31% mlađe od 15 godina; a starog nizak – 7% iznad 65 god.
- visoka stopa rodnosti – 19 ‰; a niska stopa smrtnosti – 5 ‰; prirodni prirast 14 ‰
- država provodi antinatalitetnu politiku
- neravnomjerna naseljenost – 50% stanovništva živi u Meksičkoj visoravni (250 – 500 st/km²)
- jug i sjever slabo naseljeni – 10 st/km²

- prenapučenost glavnog grada **Ciudad de Mexico** – preko 20 mil. st – villas miserias oko grada
- ostali veći milijunski gradovi: **Guadalajara, Puebla de Zaragoza (Puebla), Leon, Monterrey, Ciudad de Juarez i Tijuana**
- gradovi nisu na obali – klimatski razlozi
- karakteristika su dvojni gradovi na granici sa SAD-om – mladi gradovi nastali radi gospodarske suradnje s SAD-om (Ciudad de Juarez – El Paso i Tijuana – San Diego)

Etnički sastav

- većina stanovništva su mestici (mješanci starosjedilačkog indijanskog stanovništva i španjolaca) – 60%
- indijanaca (potomci Asteka i Maja) – 30%
- bijelaca – 9%
- ostalih – 1%
- 83% rimokatolici, nešto malo protestanata i ostalih

Gospodarska obilježja

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a
I.	11 %	4 %
II.	33 %	34 %
III.	56 %	62 %

- srednje razvijena zemlja – BDP 1177 mlrd. USD (15. u svijetu); BDP per capita – 10 427 USD

Primarne djelatnosti

- zapošljava 11% stanovništva a ostvaruje 4% vrijednosti BDP-a
- zastarjela poljoprivreda sa neriješenim agrarnim odnosima – veleposjednici imaju vlasništvo nad zemljom, a radnici na posjedima su peoni
- samo 4% površine obrađeno radi nedostatka vode

Sekundarne djelatnosti

- zapošljava 33% stanovništva a ostvaruje 34% vrijednosti BDP-a
- ističu se rudarstvo i industrija – rudna ležišta u eruptivnim i sedimentnim stijenama
- najveći proizvođač **srebra** (20% svjetske proizvodnje)
- proizvodnja plemenitih i obojenih metala (cink, bakar) i antimona, bizmuta, grafita, soli...
- velika ležišta nafte duž Meksičkog zaljeva – 8. proizvođač sirove nafte na svijetu
- multinacionalne kompanije otvaraju prerađivačke tvornice (*maquiladore*) – sastavljanje dijelova uvezenih iz SAD-a i onda izvoz gotovih proizvoda – **poslovi dorade** – tvornice nastale uz granicu sa SAD-om

Tercijarne djelatnosti

- zapošljavaju 56% stanovništva a ostvaruju 63% vrijednosti BDP-a
- turizam – jedna od najvažnijih gospodarskih grana
  - ruševine gradova Maja i Asteka (Chichen Itza, Uxmal, Tenochtitlan)
  - ljetovališta (Acapulco, Cancun)
  - veliki gradovi
  - prirodne ljepote
- politička nestabilnost na jugu – Zapatisti – pobuna protiv iskorištavanja od strane multinacionalnih kompanija

5.3 Brazil

- POVRŠINA: 8 515 767 km²
- BROJ STANOVNIKA: 196 000 000 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 23 st/km²
- BDP (nominalni): 2356 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 12 079 USD (2012.)
- HDI: 0,730 (85. u svijetu)
- n = 17,48 ‰ (2012.)
- m = 6,38 ‰ (2012.)
- r = 11,10 ‰ (2012.)
- GLAVNI GRAD: Brazilija

Prirodno – geografska obilježja

- površinom (5. u svijetu; 2/3 površine J. Amerike) i brojem stanovnika najveća država Latinske Amerike
- pruža se kroz 3 vremenske zone
- graniči skoro sa svim južnoameričkim državama (osim s Ekvadorom i Čileom)
- na sjeveru dominira Amazonija (45% teritorija) i Gvajansko gorje (najveći vrh Brazila – Neblina 3 014 m)
- sastoji se od 26 saveznih država i distrikta glavnog grada

Prirodno – geografske cjeline

- dominiraju 3 reljefne cjeline:
  1. Gvajansko gorje
  2. Nizina Amazone (Amazonija)
  3. Brazilsko visočje

1. Gvajansko gorje

- zauzima **2% površine** Brazila
- staro gorje - dio nekadašnje Gondvane
- gorje **bogato rudama** (zlato, dijamanti, boksit i željezo)
- brojne rijeke izvire u Gvajanskom gorju - **Orinoco**
- najveći vrh Brazila nalazi se u Gvajanskom gorju - **Pico de Neblina** (ili samo Neblina) - 3 014 m

2. Nizina Amazone (Amazonija)

- obuhvaća **45% površine** Brazila
- malobrojno stanovništvo (pretežno starosjedioci Indijanci), **rijetko naseljeno** područje
- velika količina padalina i područje bogato vodom (oko 200 većih pritoka Amazone) - na vlažnost utječe i prodor pasata (nizina) sa Atlantskog oceana
- najveću količinu rijeka dobiva padalinama (količina padalina 2-3 m godišnje), otapanjem leda u Andama i svojim pritocima (lijeva strana više daje kad je ljeto na sj. hemisferi, a desna strana kad je ljeto na južnoj hemisferi)
- **oscilacije vodostaja od 11 do 15 m**
- **vegetacija**: tropske kišne šume (prašume) ili **selvasi**
- nekontrolirana sječa drva (kvalitetno drvo) - oko **18% šuma posječeno**
- veći gradovi: **Manaus, Santarem i Macapa**

Rijeka Amazona

- **druga po duljini** na svijetu (iza Nila) - oko 6 400 km

- nastaje sutokom rijeka **Ucayali** i **Maranon** u Andama (Peru) gdje je pad velik, dok je u donjem djelu pad rijeke zanemariv (nekoliko cm/km) - unatoč niskom padu, brzina oticanja je velika (2,5 km/h) radi velike količine vode
- 11 000 tekućica, preko 200 velikih pritoka koje su vodom bogatije i duže od Rajne
- ulijeva se u Atlantski ocean - oblik ušća - delta - najveća na svijetu (200 km široka)
- prosječna dubina 30 m, širina korita od 2 do 250 km
- **najveći sustav plovni putova na svijetu** - plovna do Iquitos (Peru) (za brodove do 3 000 t)
- šumski pokrov stariji od 100 mil. godina (usporedbe radi, šumski pokrov Europe star je oko 11 000 god. - od zadnjeg ledenog doba)
- **Transamazonika** - prometno je povezan Atlantski i Tihi ocean – **41 % asfaltirano**

3. Brazilsko visočje

- zauzima najveći dio Brazila - **55% površine**
- unutrašnji i obalni dijelovi juga i jugoistoka zemlje
- gorje prekambrijske starosti - bogato rudama
- pokrajina **Minas Gerais** (*por. glavni rudnik*) - velika ležišta željezne rude, kositra, kroma, boksita i mangana
- **gusta naseljenost na obali, slabija u unutrašnjosti**
- klima je subtropska, različite količine padalina između obale i unutrašnjosti - obala obrasla prašumom (velika količina padalina zbog pasata), unutrašnjost suha - **camposi** (savane)
- **plantažna poljoprivreda** na obali a u unutrašnjosti **rudarstvo i stočarstvo**

Demografska obilježja

- **nagli rast broja stanovnika** - u posljednjih 50 godina duplo
- država provodi **antinatalitetnu politiku** - posljedica: smanjenje stope rodosti (ispod 18 ‰)
- stopa smrtnosti niska: 6 ‰
- prirodni prirast: 11 ‰
- **prevladava mlado stanovništvo** (mlađih od 15 god - 25%), dok je starijih od 65 god samo 7%
- procjene do 2025. g - oko 212 mil. st.
- **velike socijalne razlike** - malobrojno bogato stanovništvo (veleposjednici i političari), dok je **većina stanovništva siromašno** - nastanjuju **favele** (najpoznatija favela je „Božji grad“ – 50 km od Rio de Janeira)
- **gusto naseljena obala** (trokut Rio de Janeiro - Brasília - Sao Paulo) - pretežno siromašno stanovništvo koje se doselilo u gradove u potrazi za poslom
- najveći grad - **Sao Paulo** (11,2 mil. st.) - ukupno **14 milijunskih gradova** (samo 3 u unutrašnjosti)
- prosječna naseljenost 23 st/km² - unutrašnjost pusta ili slabo naseljena, obala gusto naseljena
- etnički sastav raznolik, **najviše bijelaca, mulata i crnaca**
- religijski sastav - oko 3/4 rimokatolici - Brazil je **najkatoličkija zemlja na svijetu**

Gospodarska obilježja

- po veličini BDP-a (oko 2 400 mlrd. USD) spada među **10 najrazvijenijih zemalja svijeta** (7. po redu), no po BDP per capita (12 079 USD) spada među srednje razvijene zemlje

Sektori djelatnosti

- **primarni** - 20% stanovništva - kava, šećerna trska, banane, kakao, stočarstvo
- **sekundarni** - 14% - rudarstvo i industrija
- **tercijarni** 66%
- do sredine 20. st prevladavala je monokulturna poljoprivreda (plantaže kave, pamuka, šećerne trske, kaka, duhana)
- najveći proizvođač kave na svijetu

- od 1950-ih počinje industrijalizacija zemlje (pod utjecajem kapitala iz SAD-a)
- brojne gospodarske krize, oporavak od 2004. – **gospodarski rast od 5% do 7,5% godišnje**
- snažan utjecaj države na gospodarstvo - država je vlasnik brojnih rudnika, čeličana i tvornica (izvoz)
- strana ulaganja uglavnom iz SAD-a i ostalih visokorazvijenih zemalja
- potiče se izvoz - **suficit u trgovinskoj bilanci** - najviše se izvoze industrijski proizvodi (automobili), kava, soja, šećer, banane, kakao, govedina, drvo, minerali (željezna ruda)
- **glavni trgovinski partneri:** SAD, Kina, Argentina i Njemačka
- **slabija trgovinska razmjena sa susjedima** radi neprohodnih Andi i Amazonije, većina trgovine sa Urugvajem, Argentinom i Čileom - pretežno morskim putem
- važne luke: **Rio de Janeiro, Santos, Porto Alegre, Salvador, Recife, Belem i Fortaleza**

5.4 Argentina

- POVRŠINA: 2 780 400 km²
- BROJ STANOVNIKA: 41 047 000 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 15 st/km²
- BDP (nominalni): 475 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 11 572 USD (2012.)
- HDI: 0,811 (45. u svijetu)
- n = 17,54 %0 (2012.)
- m = 7,38 %0 (2012.)
- r = 10,16 %0 (2012.)
- GLAVNI GRAD: Buenos Aires
- druga po veličini i broju stanovnika u Južnoj Americi
- neki otoci u Atlantskom oceanu pripadaju Argentini (Falkland, Sandwic i Georgia) ali su još pod britanskom vlašću

Prirodno – geografska obilježja

- razlikujemo 4 prirodno-društvene regije Argentine:
  1. Ande
  2. Sjeverni ravnjak
  3. Pampe
  4. Patagonija

Ande

- planinski lanac uz zapadni dio Argentine – duge 5 150 km i čine granicu sa Čileom
- regija obuhvaća skoro 1/3 države i slabo je naseljena
- sprječavaju protok vlažnih zračnih masa sa Tihog oceana – argentinski dio Andi ne prima padaline – grmolike stepe (*monte*)
- viši dijelovi Andi imaju snježnu klimu
- stanovništvo se bavi **ovčarstvom i govedarstvom**, te u malim područjima voćarstvom i vinogradarstvom
- središte **Cordoba** – automobilska i zrakoplovna industrija; željezničko središte
- ostali veći gradovi: **Mendoza, San Miguel de Tucuman (Tucuman) i San Juan**

Sjeverni ravnjak

- pruža se istočno od Andi i obuhvaća dijelove Bolivije, Paragvaja i Brazila
- sastoji se od 2 dijela: **Gran Chaco i međuriječje** (argentinska Mezopotamija ili Entre rios)
  - **Gran Chaco** – suhi stepski prostor s manjim područjima savanskih i subtropskih šuma

- između Andi i rijeke Parane
- stanovništvo se bavi ekstenzivnim uzgojem stoke i na manjim površinama uzgojem pamuka, pšenice i kukuruza
- **međuriječje (argentinska Mezopotamija ili Entre rios)** – između rijeka **Parane** i **Urugvay**
  - gušće naseljen dio radi povoljne klime (umjereno topla kišna klima)
  - prostor orijentiran na poljoprivredu
  - na sjeveru na granici s Brazilom su **vodopadi Iguacu** (rijeka Parana)
  - industrijsko i prometno središte je grad **Parana**

Pampe

- prostrana i plodna ravnica u središtu Argentine
- gospodarski najrazvijeniji i najnaseljeniji dio (2/3 stanovništva)
- razvijeno stočarstvo (goveda i ovce) i poljoprivreda (doseljenici Talijani i Španjolci) – pšenica, kukuruz,
- poljoprivredno najrazvijeniji prostor Latinske Amerike
- zaljev La Plata – gospodarsko središte zemlje
  - najveća urbana zona – **Buenos Aires** – luka (više od 13 mil. st)
  - 2/3 industrijske proizvodnje u Buenos Airesu
  - monocentrična urbana mreža, ostali gradovi znatno zaostaju za Buenos Airesom
  - ostali gradovi: **Rosario, Santa Fe, Bahia Blanca i Mar del Plata** (turističko mjesto)

Patagonija

- obuhvaća južne dijelove Argentine – 1/5 zemlje
- rijetko naseljeno područje – 2% stanovništva (oko 2 mil. st)
- hladna i sušna pokrajina – 12 puta veća od Hrvatske
- radi male količine padalina nastala je pustinja – najveća u Južnoj Americi
- stanovništvo se bavi stočarstvom
- nalazišta nafte blizu gradova **Comodora Rivadavia** i **Plaza Huincula**
- na jugu se nalazi Ognjena zemlja (*Tierra del Fuego*) – opasno područje za plovību – Rt. Horn – Magellanov prolaz
- nalazišta zlata i lignita – privuklo Europljane – dosta Hrvata
- rude iscrpljene pa se stanovništvo preorijentiralo na ovčarstvo i turizam
- najjužniji grad na svijetu – Ushuaia – 55° j.g.š.

Demografska obilježja

- stanovništvo čine uglavnom bijelci (97%) – doseljenici iz Španjolske i Italije; ostalih 3% čine mestici i rijetki Indijanci
- oko 200 000 stanovnika su hrvatskog podrijetla
- naseljenost slaba (15 st/km²) i neujednačena – većina stanovništva živi oko ušća La Plate (zaljev), u regiji Pampe i u glavnom gradu Buenos Airesu
- Gran Chaco i Patagonija imaju slabu naseljenost – 2 st/km²
- stopa rodnosti je 17‰; smrtnosti 7,5‰; prirodni prirast oko 10‰
- visok stupanj urbanizacije – više od 92% populacije živi u gradovima
- izrazit monocentrični urbanizam – Buenos Aires
- uz rubove Buenos Airesa nastaju divlja naselja – **villas miseria**

Gospodarska obilježja

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a
I.	5 %	10 %
II.	23 %	31 %
III.	72 %	59 %

- kroz povijest, argentinsko gospodarstvo je prošlo kroz niz uspona i padova
- krajem 19. st – stočarstvo i poljoprivreda (meso i žito) – Argentina je bila jedna od najbogatijih zemalja svijeta
- nazadovanje počinje industrijalizacijom nakon 2. svj. rata
- dolazi do raslojavanja stanovništva – nastaje veliki jaz između bogatih i siromašnih
- gospodarski razvoj sprječavaju brojni diktatori koji se smjenjuju na vlasti u Argentini
- 1983. demokracija vraćena u Argentinu
- 1989. velika inflacija (3000% godišnje) – gospodarski kolaps
- razne mjere oporavka – 1994. gospodarstvo se oporavlja – najrazvijenija zemlja Latinske Amerike
- velika zaduživanja i trgovinski deficit dovode do nove krize – 2001. godine – najgora dosad – zamrznut kapital, banke prestale isplaćivati ušteđevine, vanjski dug se nije mogao isplaćivati, strani kapital se povlači iz zemlje
- BDP pao za 11%
- 2002. god. počinje gospodarski oporavak – pomoć MMF-a – 2003. g rast BDP-a od 8%; 2011. – rast od 9%
- i dalje ima golem vanjski dug
- 2012. vanjskotrgovinski suficit – vlada potiče izvoz a smanjuje uvoz
- veliki gospodarski potencijali Argentine – prirodna bogatstva, visokoobrazovano stanovništvo, izvozno orijentirana poljoprivreda, raznovrsna industrija i turističke znamenitosti

5.5 Čile

- POVRŠINA: 756 950 km²
- BROJ STANOVNIKA: 17 402 630 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 23 st/km²
- BDP (nominalni): 249 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 15700 USD (2012.)
- HDI: 0,819 (40. u svijetu)
- n = 14,28 %0 (2012.)
- m = 5,79 %0 (2012.)
- r = 8,49 %0 (2012.)
- GLAVNI GRAD: Santiago

Prirodno – geografska obilježja

- nalazi se u jugozapadnom dijelu Južne Amerike – Ande na istoku, Tihi ocean na zapadu, pustinja Atacama na sjeveru i otoci Ognjene zemlje na jugu
- proteže se od 18° do 56° j.g.š. – oko 4300 km (širina oko 160 km)
- 3 reljefne cjeline:
  1. Ande
  2. Središnja dolina
  3. Primorski Kordiljeri

Ande

- zauzimaju najveći dio teritorija i čine visoki „zid“ prema Boliviji i Argentini
- najšire su na sjevernom dijelu Čilea – prostrana visoravan omeđena vrhovima višim od 6000 m
- najviši vrh Čilea – **Ojos del Salado** (6880 m)
- veći dio visoravni zauzima **pustinja Atacama** – izrazita aridnošću i velika rudna bogatstva (litij)
- prema jugu se Ande spuštaju – prosječna visina 1800 m
- dodir tektonskih ploča – Nasca i Južnoamerička – nestabilno područje – nekoliko vulkana (oko 2000; 55 aktivnih)

Središnja dolina

- između Anda i Primorskih Kordiljera – tektonski jarak duljine 1000 km
- ovdje je smješтана većina čileanskog stanovništva i gospodarstva
- agrarno najvažniji dio zemlje – vulkanski materijal i rijeke

Primorski Kordiljeri

- od najveće luke na Valparaíso na sjeveru do grada Puerto Montt na jugu
- nizak zapadni ogranak Andi – škrljavci i raščlanjene doline rijeka

Klima i vegetacija

- zbog izrazite izduženosti, Čile prolazi **3 klimatsko-vegetacijska pojasa**:
  1. pustinjski tip klime – na sjeveru – pustinja Atacama najsušija pustinja na svijetu
    - Humboldtova hladna struja onemogućuje protok vlage do Atacame
  2. sredozemna klima – središnji dio Čilea
    - blage i vlažne zime, suha i vruća ljeta
    - uzgoj mediteranskih kultura – voće i vinova loza
  3. umjereno topla vlažna klima – na južnim dijelovima
    - na planinskim dijelovima – snježna klima
    - velike količine padalina – Magellanov prolaz – 5000 mm/god
    - snažni vjetrovi i ciklonske oluje
    - slabo naseljen dio

Demografska obilježja

- oko 17,5 mil. st – najviše ih živi u središnjem dijelu Čilea (Središnja dolina)
- između gradova Concepción i La Serena živi **više od 90% stanovništva**
- sjeverni i južni krajevi imaju oko 5 st/km²
- etnički sastav **homogen** (95% Čileanci) – većina stanovništva su mestici (mješanci Španjolaca doseljenika i domorodaca Indijanaca) i bijelci doseljenici (Nijemci, Španjolci, Englezi, Talijani, Hrvati, Sirijci i Libanonci)
- 5% čine Indijanci iz plemena Mapuče
- visok stupanj urbanizacije – 89% stanovništva živi u gradovima
- **Santiago** – glavni grad – 6 mil. st
- ostali važni gradovi: **Concepción, Vina del Mar, Antofagasta, Punta Arenas i Valparaíso (najveća luka)**
- monocentizam – dominira Santiago, ostali gradovi maksimalno 300 000 stanovnika

Gospodarska obilježja

- jedna od najrazvijenijih zemalja južne hemisfere i Latinske Amerike
- vladavina diktatora Pinocheta (1973. – 1990.) – privatizirane banke, tvornice i rudnici te rasprodana prirodna bogatstva
- nakon uvođenja demokracije, Čile gospodarski napreduje – „latinskoamerički gospodarski tigar“ – godišnji rast BDP-a od 8%

- 1999. zaustavlja se gospodarski rast – nastupa kriza
- posljednjih godina se gospodarstvo oporavlja – godišnji rast od 5%
- veliki izvoznik bakra i **najveći svjetski proizvođač bakra** (30% svjetske proizvodnje)
- manje od 10% nezaposlenih i pozitivna trgovinska bilanca
- **izvoz:** rude (50%, najviše bakar), kemijski proizvodi, papir, riba, meso, voće i vino
- **uvoz:** nafta, plin, vozila i industrijska oprema i proizvodi
- **glavni trgovinski partneri:** SAD, Japan, Argentina, Brazil, Kina i J. Koreja
- važan je uslužni sektor – više od 50% BDP-a – promet, trgovina, novčarstvo i turizam
- **najznačajnije gospodarske grane su rudarstvo i industrija** – 40% BDP-a – najveći dio u izvoz
  - najveći svjetski proizvođač bakra
  - proizvodnja željeza, nitrata (salitra), cinka, ugljena, srebra, zlata, mangana i molibdena
  - industrija koncentrirana u središnjem dijelu Čilea
  - najznačajnija ind. je crna metalurgija (najveći proizvođač čelika u J. Americi), kemijska, prehrambena, drvna i tekstilna
- **primarne djelatnosti** zapošljavaju 13% stanovništva i ostvaruju 5% BDP-a
  - proizvodnja voća (grožđe i jabuke), povrća (šećerna repa, krumpir i kukuruz)
  - **veliki izvoznik vina**
- više od 20% površine prekriveno šumom – **drvena industrija i proizvodnja papira**
- **ribarstvo** – među vodećim u svijetu
- veliki posjedi – **estencije** – pampe od više stotina četvornih km na kojima **guači** čuvaju golema stada domaćih goveda

5.6 Obilježja Azije

- kontinent superlativa: najveći (44,4 mil. km² -1/3 kopna), najdublji (Challenger Deep – 11 034 m), najmnogoljudniji (4,16 mlrd. st – 60% st. svijeta), najviši (Mt. Everest - 8850 m)

Prirodno – geografske osobine

Geografski položaj

- od Europe odvojena gorjem i rijekom Ural, Kaspijskim jezerom, Kavkazom i Crnim morem (Bospor i Dardanele)
- od Afrike je odvojena Sueskim kanalom i Crvenim morem
- od Sjeverne Amerike je odvaja Tihi ocean i Beringov prolaz
- na jugu je odvojena Indijskim oceanom i Koraljnim morem (Torresov prolaz), Timorskim i Arafurskim morem od Australije
- s obzirom na geološku starost, razlikujemo:
  1. prastari prekambrijski masivi – Angara (u srednjem Sibiru), dijelovi Kine, poluotok Dekan (Indija) i Arapska ploča
    - kasnije se izdižu gorja srednje Azije (Altaj, Tjan, Šan, Pribajkalsko gorje) i Ural
    - bogati rudama
  2. mlada nabrana gorja – Kavkaz, Anatolijsko gorje, Hindukuš, Pamir, Himalaja
    - zauzimaju 1/3 Azije
    - između gorja se nalaze prostrane visoravni – Tibet, Takla Makan, Anatolija
    - slabo naseljena područja
  3. nizine rijeka – geološki najmlađi dijelovi Azije
    - Eufrat, Tigris, Ind, Ganges, Huang Ho (Žuta rijeka), Jangce (Modra rijeka)...

- najnaseljeniji predjeli Azije i gospodarski najvažniji
- kolijevke civilizacija
- 4. brojne pustinje – Gobi, Takla Makan, Arabijska pustinja, Thar...
- 5. vulkanske zone (Cirkumpacički prsten) i duboki rovovi (Palestinski, Bajkalski...)

Klima

- ima gotovo sve klimatske tipove – radi veličine i radi pružanja kroz sva tri klimatska pojasa
- klimatski modifikatori koji utječu na klimu Azije:
  - pružanje reljefa i nadmorska visina
  - geografska širina
  - udaljenost od mora (odnos mora i kopna)
- najhladniji dijelovi su obale Sjevernog ledenog mora i gorje Pamir – klima tundre
- područje Sibira – vlažna (zapadni i srednji dio Sibira) i suha (istočni dio Sibira) borealna klima
- jugozapadni i središnji dijelovi Azije – pustinjska i stepska klima
- sredozemna klima – azijsko sredozemlje
- umjerena topla vlažna – kineska obala i dijelovi Japana
- sinijska klima – južna Kina, Koreja i dolina Gangesa
- južna Azija – pod utjecajem monsuna – savanska (Indokina i indijski poluotok) i prašumska (Malajski poluotok i Indokina)

Demografska obilježja

- najmnogoljudniji kontinent – 4,16 mlrd. st – 60% svjetskog stanovništva
- godišnje poraste za 1,2% (45 mil. st)
- najveću stopu rasta stanovništva imaju arapske zemlje, a najmanju dalekoistočne mnogoljudne (Indija, Bangladeš, Indonezija, Laos i Pakistan) – provode antinatalitetnu politiku
- izrazito velik udio mladih, 40% imaju nerazvijenije zemlje – Afganistan, Bangladeš, Laos, Mongolija, Nepal i Pakistan
- u razvijenim zemljama udio mladih je 25% - Japan, Hong Kong, Singapur
- prosječna naseljenost od 85 st/km²
- najgušće naseljena monsunaska Azija – preko 200 st/km²
- najrjeđe naseljena područja – Sibir, srednja Azija i veći dijelovi jugozapadne Azije – manje od 10 st/km²
- religijski sastav šarolik – prisutne sve velike svjetske religije i manje
- ishodište svih velikih svjetskih religija – hinduizam (Indija), budizam, taoizam, šintoizam, konfucijanizam (jugoistočna i istočna Azija), judaizam (Izrael), kršćanstvo (sredozemni dio Azije, Armenija, Filipini), islam (jugozapadna Azija, Pakistan, Bangladeš i Indonezija)
- brojni ratni sukobi u prošlosti i danas
- gospodarstvo Azije je poprilično nerazvijeno – osim Azijskih tigrova, Kine, arapskih zemalja i Izraela
- velike razlike u standardu i razvijenosti (najnerazvijenije – Afganistan, Mjanmar, Kambodža, Nepal, Bangladeš)

Regionalizacija Azije

- razlikujemo 5 geografskih regija:
  1. Istočna Azija
  2. Jugoistočna
  3. Južna

- 4. Jugozapadna
- 5. Sjeverna (Ruska Federacija)

5.7 Indija

- POVRŠINA: 3 287 590 km²
- BROJ STANOVNIKA: 1 210 193 422 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 386,3 st/km²
- BDP (nominalni): 1825 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 1592 USD (2012.)
- HDI: 0,554 (136. u svijetu)
- n = 20,97 %0 (2012.)
- m = 7,48 %0 (2012.)
- r = 13,49 %0 (2012.)
- GLAVNI GRAD: New Delhi

Prirodno – geografska obilježja

Veličina i položaj

- Savezna država sastavljena od 28 država i 7 saveznih teritorija
- Površina: 3,3 mil. km²
- Br. stanovnika: 1,2 mlrd.
- Gustoća naseljenosti: 368 st/km²
- Službeni jezik: Hindi i Engleski (postoji 24 jezika – 18 službenih)
- **Položaj:** indijski podkontinent, između Bengalskog zaljeva na istoku, Arapskog mora na zapadu i Himalaje na sjeveru
- **3 reljefne cjeline:**
  1. Himalaja
  2. Indo - gangeska nizina
  3. Visoravan Dekan

Himalaja

- sjeverni dio Indije
- planinski štit prema unutrašnjosti Azije (vrhovi iznad 8000 m)
- indijska Himalaja je strma, neprohodna i s puno padalina – rijetko naseljena
- **Sinijska klima** u nižim područjima, u višim **planinska**
- stanovništvo se bavi stočarstvom i poljoprivredom
- prostor privlači alpiniste (K2 – 8611 m; Kanchenjunga – 8586 m; Nanga Parbat – 8125 m) – Kašmir (Karakorm i Hindukuš – granična zona s Pakistanom i Kinom)

Indo-gangeska nizina

- južno od Himalaje – nizinsko područje oko rijeka Ind (Pandžab), Gangesa (Hindustan) i Brahmaputre (Asam)
- izuzetno plodno tlo - poljoprivreda
- gusto naseljeno
- sinijski tip klime – obilne padaline za ljetnih monsunu
- jugozapadni dio – pustinja Thar (između Pandžaba i Hindustana) – navodnjavano

Visoravan Dekan

- geološki najstariji dio Indije – zalihe rude, ležišta nafte i zemnog plina

- rubni dijelovi Dekana izdignuti su u **Zapadne Gate** (viši) i **Istočne Gate** (niži)
- vlažnost se smanjuje od zapada prema istoku – **tropska vlažna** klima na zapadu, **stepska** u unutrašnjosti i **savanska** na istoku

Demografska obilježja

- 1,2 mlrd. stanovnika – od 1954. (380 mil) se broj stanovnika utrostručio – demografska eksplozija nakon osamostaljenja od UK-a
- velik udio ruralnog stanovništva – 70%
- 25% nepismenog stanovništva
- u zadnje vrijeme se smanjuje stopa nataliteta sa 43‰ (1979.) na 21‰ (2012.); stopa smrtnosti sa 17‰ na 7,5‰ – prirodni prirast 13,5‰ (godišnje 18 mil. stanovnika više)
- prosječna naseljenost 386 st/km² – jedno od najgušće naseljenih dijelova svijeta
- najgušće naseljen Hindustan i obala – 500 st/km²
- **4 velika metropolitanska područja:**
  1. Mumbai (Bombaj) – 20 mil. st
  2. Kalkota (Calcutta) – 15 mil. st – uže gradsko područje 24 000 st/km² (brojni slumovi)
  3. Dili (Delhi) – 22 mil. st
  4. Chennai (Madras) – 7,4 mil. st
- ukupno **23 milijunska grada** – 30% stanovništva živi u gradovima
- **religijski sastav:** 80% hindusa, 13% muslimana (3. najbrojnija muslimanska zemlja u svijetu), 2,3% kršćana, sikha, budista i ostalih

Gospodarska obilježja

SEKTORI DJELATNOSTI	UDIO ZAPOSLENOG STANOVNIŠTVA	UDIO VRIJEDNOSTI BDP-a
I.	51 %	17 %
II.	14 %	28 %
III.	35 %	56 %

- nakon osamostaljenja, indijska industrija bila je zastarjela – tekstilna (ovisna o UK-u)
- 1970-ih modernizacija gospodarstva (stimulira se industrija) – 1980-ih gospodarski rast i smanjenje stope siromaštva
- 1990-ih raste uslužni sektor – 34% radne snage i 56% vrijednosti BDP-a
- gospodarski rast oko 6% godišnje
- **poljoprivreda** je najznačajnija djelatnost – 51% radne snage i 17% vrijednosti BDP-a
- 1970-ih provedena **zelena revolucija** – uvedeni visokorodni usjevi, natapanje i umjetna gnjojiva
- problem poljoprivrede su usitnjeni posjedi (u prosjeku manje od 1 ha) – posljedica tradicije nasljeđivanja
- 13% poljoprivrednih proizvoda se izvozi – šećerna trska, riža, pšenica, čaj, kava i začini
- **industrija i rudarstvo** – vodeći svjetski proizvođač željezne rude, ugljena, boksita
- ležišta mangana, bakra, cinka, zlata i srebra
- industrija bilježi višegodišnji rast (12% godišnje) – tekstilna ind., crna i obojena metalurgija, kemijska, prehrambena i metaloprerađivačka
- razvoj IT industrije – proizvodnja računala i softwarea (više od 15% izvoza)
- turizam – važna grana gospodarstva – 6,5% BDP-a – najpopularnije destinacije: Taj Mahal, Jaipur „ružičasti grad“, Dili i brojni drugi (20 UNESC-ovih spomenika)
- trgovinski deficit – više uvozi nego što izvozi

- **uvoz:** industrijski proizvodi (gnojivo, kemikalije,elektronika), mineralne sirovine (nafta i naftne prerađevine) i poljoprivredni proizvodi
- **izvoz:** proizvodi industrije i obrta (76%), proizvodi primarnog sektora (12%) i rude (10%)
- **glavni trgovinski partneri:** SAD, Kina i UAE

5.6 Slabije razvijene azijske zemlje i jugozapadna Azija

- dijele se u dvije skupine:
  1. nerazvijene zemlje koje se nalaze u kontinentalnoj unutrašnjosti
    - Tadžikistan, Uzbekistan, Kirgistan, Mongolija, Laos, Nepal, Butan, Afganistan
  2. nerazvijene zemlje koje imaju izlaz na more
    - Mjanmar, Kambodža, Bangladeš, Vijetnam
- zajednička karakteristika im je veliki udio poljoprivrednog stanovništva i nerazvijena poljoprivreda (mali posjedi, niski prihodi i sustav zakupa zemljišta)
- glavna poljoprivredna kultura u monsunskoj Aziji je riža (za prehranu stanovništva), a uzgajaju se još šećerna trska, kaučuk, kava, pamuk, čaj, mirodije i duhan
- prevladava plantažna i tradicionalna poljoprivreda
- izvoz drveta (monsunska Azija) – važan izvor prihoda – indokina (Kambodža, Laos i Mjanmar) i Indonezija
- velika rudna bogatstva (monsunska Azija) – kositar, olovo, željezo, mangan, kameni ugljen

Jugozapadna Azija

- područje između Crnog, Egejskog i Crvenog mora na zapadu i Indijskog oceana na istoku
- obuhvaća 19 zemalja, površina 5,5 mil. km² i 225 mil. st
- najistočnija zemlja ove regije je Afganistan
- križište civilizacija i ishodište velikih svjetskih religija
- područje velikih zaliha nafte (šire područje Przijskog zaljeva) – 65% ukupnih svjetskih zaliha
- 1/4 svjetske proizvodnje nafte
- zemlje bogate naftom: Saudijska Arabija, UAE, Katar, Irak, Iran, Kuvajt, Oman i Bahrein
- Katar – 10% svjetskih zaliha plina
- iako je razvijena naftna industrija, ostale grane gospodarstva su nerazvijene
- OPEC – Organizacija zemalja izvoznica nafte – 3/3 svjetske proizvodnje nafte, 65% zaliha svjetske nafte i 40% izvoza nafte
- Slabije razvijene zemlje ove regije su Turska, Libanon, Sirija i Jemen te azijske zemlje bivšeg SSSR-a
- **Turska** – nakon Kine ima najveći gospodarski rast
- **Sirija** – većinom poljoprivredna zemlja – građanski rat
- **Libanon** – problemi razvoja zbog učestalih ratnih sukoba
- **Jemen** – najnerazvijenija zemlja regije (1 340 \$ BDP per capita)
- Najrazvijenija zemlja regije je **Izrael** – razvijene tercijarne djelatnosti (66%), zatim sekundarne (31%) i primarne (3%)
  - Razvijena i produktivna poljoprivreda unatoč nepogodnim uvjetima
  - Razvijena industrijska proizvodnja i turizam (Jeruzalem i ostala sveta mjesta)
- Jugozapadna Azija je regija sa brojnim sukobima i ratovima
- četi sukobi i građanski ratovi utječu na spor razvoj i oporavak gospodarstva ovih zemalja

5.7 Obilježja Afrike

- velika prostranstva, slabo iskorištena prirodna bogatstva

- prirodna bogatstva umjesto poticajne imaju ograničavajuću ulogu
- klimatska obilježja također ograničavajući faktor razvoja
- geografski položaj – između obratnica – Sunce kulminira u zenitu tijekom cijele godine – **zenitne kiše**
- srednje mjesečne temperature ne spuštaju se ispod 20°C – veliki problem predstavlja **suša**
- suše odnose milijune života

Posljedice kolonijalizma

- kolonijalna podjela Afrike započinje u 19. st – otkriće unutrašnjosti Afrike
- „ravne granice“ afričkih država posljedica su kolonijalne podjele Afrike – plemenska zemlja nepravilno podijeljena što je kasnije izazvalo brojne sukobe kao posljedicu te podjele
- odvođenje crnaca u roblje u obje Amerike i Karibe – bitno utjecalo na demografsku i gospodarsku sliku Afrike

Demografska obilježja

- nagli porast broja stanovništva u 20. st – u zadnjih 50 godina broj stanovnika se učetverostručio – sa 235 mil. na 1,02 mlrd. st
- visoka stopa rodosti (36‰) i prirodnog prirasta (25‰); smanjena stopa smrtnosti (11‰)
- složen sastav stanovništva – rasni, jezični i religijski – uzrok brojnih sukoba danas i u prošlosti

Rasni sastav

- sjeverna Afrika – Arapi – bijela rasa – Hamiti (poljoprivrednici) i Semiti (stočari)
    - Hamiti – u planinskom dijelu Atlasa (Berberi) i u Sahari (Tuarezi)
    - u Etiopiji i Somaliji – mješavina semita, hamita i negroida
  - južno od Sahare – crnačka i negroidna skupina (Sana – Bušmani; Hotentoti i Pigmejci)
    - Sudanidi i Bantuidi – razlikuju se po jeziku
  - Pigmejci – u prirodno nepogodnim i nepristupačnim predjelima Afrike (Kalahari, Namib, Okavango)
  - Europljani u Africi – JAR (Nizozemci i Englezi) i Namibija (ostatci Njemačkih kolonizatora)
  - istok i jugoistok – Indijci, Mlajci i Pakistanci
-
- kolonijalizam prestaje 1960-ih – industrijalizacija - nagli gospodarski rast (14% rast BDP-a) od 1965. do 1973.;
  - od 1973. gospodarski pad – rast BDP-a od 1,4%
  - veći dio stanovništva se bavi poljoprivredom -70%, a u BDP-u sudjeluje sa 33%
  - poljoprivreda zastarjela i uništena kolonijalizmom – monokulturna i plantažni uzgoj
  - zbog nedostatka kapitala nema ulaganja u poljoprivredu
  - smanjena vanjska ulaganja u Afriku – Svjetska banka je smanjila ulaganja u afričku poljoprivredu sa 31% (1980.) na 10% (2012.) ukupnih ulaganja
  - stupanj urbanizacije nizak
  - visina afričkog BDP-a je 3% svjetskog BDP-a ili 10% BDP-a SAD-a
  - 10 zemalja u svijetu imaju veći BDP od cijele Afrike – SAD, Njemačka, Francuska, Italija, Kina, Japan, UK i dr.
  - BDP per capita – 1560 USD

Razlozi gospodarske stagnacije Afrike

- visok prirodni prirast
- nemogućnost proizvodnje hrane za vlastite potrebe
- nizak stupanj razvoja poljoprivrede – nije provedena „zelena revolucija“
- pokušaj provedbe „šarene revolucije“ – radi klimatsko-vegetacijskih različitosti nemoguće je provesti istu poljoprivrednu strategiju razvoja na području cijele Afrike
- neodgovarajuća zdravstvena zaštita stanovništva – epidemije AIDS-a, malarije, ebole...
- nepismenost i neobrazovanost stanovništva

- 5 velikih regija: Sjeverna, Zapadna, Istočna, Srednja i Južna Afrika
- podjela na nerazvijeni dio i onaj nerazvijeniji dio Afrike
- rudarska područja s većom koncentracijom stanovništva i gospodarstva:
  - Transvaal
  - pokrajina Shaba (Katanga) u DR Kongu
- gospodarski razvijena područja (rudnici) – Zambija – oko gradova Ndole, Chingole, Kitwe-Kalulushi; i južni DR Kono – oko gradova Lubumbashi, Likashi i Kolwezi
- nalazišta nafte, plina i fosfata u istočnom Alžiru
- konurbacije – Kairo – Aleksandrija – Port Said (Egipat); veliki al-Jazair (Alžir); konurbacija Casablanca i Rabata (Maroko) i veliki Lagos (Nigerija); Kinshasa (Kongo); Capetown i Durban (JAR) i Witwatersrand (JAR); Moputo (Mozambik); Dar es Salam (Tanzanija); Mombasa (Kenija); Mogadish (Tanzanija) i Djibuti

5.8 Republika Južna Afrika

- POVRŠINA: 1 219 912 km²
- BROJ STANOVNIKA: 50921522 (2012.)
- PROSJEČNA GUSTOĆA NASELJENOSTI: 41, 74 st/km²
- BDP (nominalni): 402 mlrd. USD (2012.)
- BDP (per capita): 11100 USD (2012.)
- n = 19,48 %0 (2012.)
- m = 17,09 %0 (2012.)
- r = 2,39 %0 (2012.)
- GLAVNI GRADOVI: Tshwane / Pretoria – administrativni centar; Cape Town – sudski centar; Bloemfontein – financijski centar
- povoljan prometni položaj – značajno oslabio nakon izgradnje Sueskog kanala
- nalazi se u Južnoj Africi – Bocvana, Lesoto, Namibija i Svazi

Demografska obilježja

- oko 51 mil. st – oko 42 st/km²
- rasni sastav:
  - crnci – 78% (većinom bantu crnci)
  - bijelci – 10% - potomci Nizozemaca - Afrikaneri (Transvaal i Oranje) i potomci Britanaca (u Kaaplantu i obalnim gradovima)
  - mješanci – 9%
  - Azijci – 2,5% - Indijci (u pokrajini Natal – rad na plantažama) i Malajci (Cape Town)
- za vrijeme apartheida crnci su mogli živjeti samo u posebno određenim područjima (**bantustani**) i u rubnim dijelovima grada (township)

Gospodarska obilježja

- poljoprivreda razvijena – mehanizirana i modernizirana
- središnji dio JAR-a najrazvijeniji – povoljna klima sa dovoljno padalina
- središnji ravnjak – stepa i savana
- priobalje ima mediteransku klimu
- unutrašnjost – Kalahari – pustinjska i polupustinjska klima
- rijeka Oranje - navodnjava dio Kalaharija – poljoprivredno iskorištavanje

Rude

- gorja bogata rudama
- rudonosno gorje Wltwatersrand
- ravnjak Visoki Veld na sjeveroistoku zemlje (1200 do 1800 m)
- ravnjak Srednji Veld – sjeverozapad
- ravnjak Srednji Veld prelazi u Kalahari na sjeveru
- Oranje – nalazište dijamanta i Transvaal – nalazište zlata
- rudarstvo je glavna gospodarska grana JAR-a
  - jedan od najvećih proizvođača dijamanta, zlata, kroma, platine i mangana
  - važan proizvođač željeza, bakra, cinka, azbesta, ugljena...
- JAR je najrazvijenija afrička država
- Industrija – visoko razvijena – metalurgija, strojogradnja, tekstilnu industriju te industrija visokih tehnologija
- po vrijednosti proizvodnje je na 12. mjestu u svijetu
- razvijene tercijarne djelatnosti – trgovina, turizam i promet

Industrijska područja JAR-a

- najveće industrijsko područje JAR-a je rudarsko područje Wltwatersrand – 30% industrijske proizvodnje JAR-a
  - velika središta Johannesburg, Pretoria, Krugersdorp, Vereeniging, Springs, Germiston, Benoni, Boksburg, Soweto i dr.
- drugo ind. područje nalazi se oko Capetowna
- treće ind. područje u središnjem dijelu Oranja – središta Bloemfontein, Kimberly i Welkom
- područje uz obale Natala i oko lučkog grada Durban
- Port Elisabeth, Grahamstown i East London – industrijsko-rudarska regija